

KITABU CHAKIADA
MWAKA WA KWANZA

TORATI/PENTANTUKI

Vitabu vitano vya kwanza vya Biblia

CHUO CHA BIBLIA NA UKOMBOZI MOSHI

Moshi, Kilimanjaro, Tanzania

CHUO CHA BIBLIA NA UKOMBOZI

Portland, Maine, USA

UTANGULIZI

Utaratibu wa Utafiti: Utangulizi, Sehemu Mwanzo, Sehemu Kutoka, Sehemu Mambo ya Walawi, Sehemu Hesabu, Sehemu Kumbukumbu la Torati.

I. Hii ni rafu ya vitabu vya Agano la kale.

Neno "agano" humaanisha "matakwa" au mapatano. Kipindi cha "Agano la kale", kwa hiyo, linarejea mapatano ya Mungu au sheria ya ahadi ya kubariki jamii ya wanadamu kupitia Taifa la kiyahudi. Imekuwa pia kurejewa kwa maandishi juu ya Agano la kale, ijapokuwa ni mazungumzo dhahiri, vitabu hivi vya kale ni maandiko matakatifu ya Agano la kale.

Maandiko matakatifu ya Agano la kale huhifadhi habari ya wateule wa Mungu, Waisrael, na uhusiano wao na agano lake kuwabariki mataifa yote kupitia kwao.

Vitabu vya

Sheria

MWANZO
EXODUS
KUTOKA
MAMBO YA WALAWI
HESABU

Vitabu ni Historia

YOSHUA
WAAMUZI
RUTH
1 SAMWELI
2 SAMWELI
1 WAFALME
2 WAFALME
1 MAMBO YA NYAKATI
2 MAMBO YA NYAKATI
EZRA
NEHEMIA
ESTA

Hivi ni

vitabu vya manabii wa kubwa

Vitabu vya

Mashairi

AYUBU
ZABURI
MITHALI
MHUBIRI
WIMBO ULIO BORA

ISAYA
YEREMIA
MAOMBOLEZO
EZEKIEL
DANIEL

Vitabu vya Manabii Wadogo

HOSEA
YOELI
AMOSI
OBADIA
YONA
MIKA
NAHUMU
HABAKUKI
SEFANIA
HAGAI
ZEKARIA
MALAKI

II. Vitabu vya sheria

A. Kuna majina mawili ya vitabu vya sheria

Vitabu vitano vya sheria (Jina la kiyahudi: Torah) vilevile vinaitwa "Torati/Pentateuch" (jina la kigriki) ambayo humaanisha "magombo matano." Angalau baadhi ya fasihi hii inakuwa kama vyote havijaandikwa na Musa (Luke 24:27; Yohn 5:46). Hivi vitabu vinaelezea uumbaji wa ulimwengu, wito wa Mungu kwa waebrania kuwa watu wake maalumu utekwaji wao na kuachilia kwao kutoka Misri, sheria zilizo waongoza kwenye safari kwenda inchi ya ahadi na jinsi Mungu alivyo wabariki watu walipo mtii na aliwadibisha wakati walipokosa utii.

B. Huu ni mpangilio wa matukio katika Torati/ Pentateuch

1. Uumbaji
2. Mwanzo: 4004 B.C. to 1800 B.C.
3. Anguko la Mwanadamu
4. Gharika
5. Mnara wa Babeli
6. Abraham
7. Isaka
8. Yakobo
9. Yoseph
10. Kutoka: 1800 B.C. to 1491 B.C.
11. Waebrania walitumikishwa Misri.
12. Kuzaliwa kwa Musa
13. Kichaka kilicho waka moto
14. Mapigo kumi ya Misri
15. Kuvuka bahari shamu
16. Amri kumi
17. Mambo ya walawi, Hesabu, na Kumbukumbu la torati: 1491 B.C. to 1451 B.C.
18. Miaka arobaini jangwani
19. Yoshua amrithi Musa

III. Hadithi Makubwa ya Ukombozi huanza katika na Pentantuki

Usomaji wa juujuu wa Biblia unaonyesha kuwamkusanyiko wa vitabu sitini na sita vilivyo andikwa kipindi takribani miaka 1600 na waandishi arobaini tofauti, miongoni mwao walikuwa ni wafalme, manabii, makuhani, wachungaji, wavuvi. Hujitokeza kuwa makitaba kiasi kidogo zaidi yakitabu kimoja. Kwa kufunga tazama Biblia inavyojifunua kuwa ni kazi iliofanywa kuwa moja.

Kwa njia ya habari nyingi na jambo la somo lililogeuzwa la maandiko matakatiifu huendeleza msimamo moja wa kwenda inje nadhamira kuu 4ukombozi wajamii ya binadamu kwa njia ya mwokozi aliye afikiwa kiungu (na huu ni ushahidi kwa uhakika kwamba waandishi wote walikuwa chini ya mwelekeo wa mwandishi moja Roho Mtakatifu.) Huu umoja wa maandiko matakatiifu ni tofauti ngumu iliolinganishwa na Kuran ya kiislamu, ambayo hutegemea mkusanyiko wa sura 114 zisizo fungamana na kuunganishwa kulingana na urefu wake (pamoja na jambo la kipekee Sura i.).

Habari ya ukombozi ni ya kuvutia, na sio mfu, kuchosha ya kuropoka, vipande vilivyo unganishwa vya simlizi. Torati huweka mandari na kibao chakuchanganyia kwa ajili ya picha ya mwingilio wa ufunuo wakiBiblia.

(Mwanzo. 3:15; 6:18; Kut. 12:13; Mambo ya walawi. 1:5; Hesabu. 19:1-10; Kumb. 1:8; Luk 24:27)

IV. Habari mbalimbali za Pentantuki

Torati humaanisha “Magombo matano 5” na nijina la Kigriki lililotolewa kwa ajili vitabu vitano vya kwanza vya Biblia na watafasri. Hivi vitabu vitano 5 vinajulikana na wayahudi kama “Torah” ambalo humaanisha sheria. Torati ni sehemu ya Agano la kale. “Agano” humaanisha matakwa au mapatano. Hili agano lilikuwa moja ya vivuli na ahadi za vitu boravijavyo. (Waebrania 8:6-13)

“ Waebrania 12:24—Na yesu ni mpatanishi wa Agano jipya, na kwa damu ya kunyunyiza, ambayo hunena mambo mema kuliko ile ya Abeli.

V. Maelezo ya kila kitabu cha torati

MWANZO ni kitabu cha asili ya mwanzo wa maisha, na maandamizi kupitia dhambi. maneno yake ya mwanzoni Dmwazoni Mungu aliumba Diko katika utofautishaji wa kuathiri kwenye maneno yake ya mwisho katika jeneza huko Misri.

KUTOKA ni kitabu cha Ukombozi 4 hitaji la kwanza la asili ilio angamizwa.

MAMBO YA WALAWI ni kitabu cha ibada na ushirika, ambao ni zoezi maalumu la aliye kombolewa.

HESABU ni maongezi ya uzoefu wa watu mahujaji kupitia mandhari yenye uadui kwenye urithi ulio ahidiwa.

KUMBUKUMBU LA TORATI ni lenye kuelekea nyuma na lenye kutia matumaini. ni kitabu cha maelekezo kwa ajili ya walio kombolewa kuhusu kuingia kwenye urithi wao. (lenye kuelekea nyuma-inahusiana na mambo yaliyo pita. Lenye kutia matumaini inahusiana na mambo yajayo.) DKumbuka Dni neno la ufunguo.

VI. Uandishi wa Torati

Angalau baadhi ya torati ni kama sio zote zimeandikwa na Musa na torati haina swali ni maandiko matakatiifu yenye uvuviowa kiungu. Uhalisi D wa torati[1] umethibitishwa na ushahidi mwingi usiokanika, na imethibishwa kama habari yenye uvuvio mara thelathini na tatu katika mtiririko wa maandiko matakatiifu. [2]

Mwandishi wa Torati haja gunduliwa popote katika mkusanyo wake wenyewe. Ushuhuda wa Biblia, kwa vyovyote, ni kwamba Musandiye aliye kuwa mwandishi wa Torati nyingi.

A. Vifungu vya kuthibitisha hitimisho hili

1. Kut. 17:14 Musa, ameandika hikikatika kitabu.
2. Yoh 1:45 Musa aliandika
3. Yoh 5:46 Musa aliandika habari zangu
4. "Mark 12:26; 2 Nyak. 25:4; Neh. 13:1 kitabu cha Musa "

B. ISIPOKUWA: Kumb 34 kwa kufafanua inakaribiakuwa haikuandikwa na Musa. almost definitely was not written by Moses.

(KUCHUNGUZA: Kuhusu kifo chake na kile kilichotokea kufuata kifo chake.) [3]

VII. Kina cha Torati

Torati kwa halisi sio habari ya matukio, lakini katika torati tuna ukweli na utangulizi wa kimaantiki kwa muingilio wa Biblia, na muhtasari[4] ya ufunuo wa Kiungu. Torati hutambulisha katika hatua zake za kiinitete kama vile mafundishokama:

- Asili ya Mungu Mungu ni chanzo cha vitu vyote (Mwanzo. 1:1)
- Asili ya Mtu mtu ni mwenye dhambi (Mwanzo. 3:6; 4:8)
- Asili ya Shetani Shetani ni mwongo (Mwanzo. 3:4)
- Asili ya Dhambi Dhambi huleta mauti (Mwanzo. 2:17)
- Asili ya Wokovu Wokovu kwa njia ya msalaba (Hesabu 21:4-9)

VIII. Umuhimu wa kwanza wa kihistoria

Majengo ya ukumbusho ya Wababeli na Waashuru inayo habari na kushirikisha mifanano ya kiajabu kwenye hesabu tukufu ya Uumbaji na Gharika. Dennis Bratcher wa CRI amechunguza kwa makini, "kuna mambo mengi sana ya kufanana kati ya fikira za kukana kwenye uhusiano kati hesabu." Uhakika huu unathibitisha zaidi ya uvuvio batili wa Kiungu wa hesabu ya picha mpangilio. Baadhi mafundisho ya zamani ya uumbaji na Gharika kwa kutokuepuka yangeshikiliwa katika chimbuko la zamani la asili kabisa ya mwanadamu. Kama mapokeo, ya kufuata utaratibu wa mila zote, yangechukuliwa kwenye kioja cha kuwazika na makala za kimiungu zaidi ya wakati, na haya yamefungiwa katika habari za Wababeli.

Mfano kama vile mila ambayo imeendelea kushika enzi ni uEnuma Elish ("Wakati ikiwa juu"). uEnuma Elish ni vibao saba vya udongo wa mfanyanzi vya Wababeli vilivyo fichuliwa huko Ninawi (Mosul, Iraq) na Henry Layard mnamo 1849. uEnuma Elish inayo takribani mistari elfu moja na imewekwa na

imewekwana Wababeli wazamani kwenye vibao saba vya kuandikia vya udongo wa mfinyanzi,kila kimoja kinashikilia kati ya mistari 115 na 170 ya kifungu.vibao vinatupatia mtazamo mzuri kwenye mtazamo wa ulimwengu wa Wababeli ulio shikiziwakwenye kwenye mungu wao wa uwongo wa jina la ukoo, Marduk. Tarehe za mbao hizi zinarejea nyuma kwenye karine ya 7 au ya 8 KK lakini habari iliongizwa ndani yake inaweza kuwa tarehe ya mbali huko nyuma kama karine ya 12 au hata ya 14 KK.

Mlinganisho wa hesabu ya Uumbaji	
HESABU YA MWANZO	ENUMA ELISH[5]
Mungu ameonekana kuwa chanzo cha msingi wa nguvu;uumbaji wa kupita uwezo wa mwanadamu	Manuio ya kichawi ni chanzo cha msingi wa nguvu;miungu ndio jambo kwa mambo ya asili. III. 101; IV. 1-26,91[6]
Ufupisho ulio pangwa wa uumbaji;kwa utaratibu huishia na vitabu vya mikokotoo ya asili kwa ujumla.	Haishii na uoto wa mimea,wananyama au nuru-kuwapo kwa vitu hivi kuna sadikiwa.Mwezi na nyota viliumbwa isipokuwa jua. V.2-22
KUSUDI: Sifa kwa Mungu kama Bwana wa uumbaji;kumkiri kama vile kutukuza enzi D ya Mungu.	KUSUDI: Wimbo wa kumsifu Marduk kama shindano na nguvu ya miungu. Uumbaji ni wa kawaida katika mazingira fulani. VI. 100ff
Huanza kabla ya vitu kama tunavyojua kuwapokwao.. kama Mungu alivyoumba, Alitoa majina.	Huanza kabla ya mbingu na inchi kupewa majina; huwezi kukadiria muda kabla ya kuwapo kwao. I. 1-2
Huanza na kina cha asili. 1:2 Waebrania: tehom	Huanza na kina-cha maji safi (Apsu)na maji ya chumvi (Tiamat cognate of utehom). I. 3-4
Uumbaji umetoa mfuatano wa wakati;hupanga katika vipande vya siku.	Hakuna muundo wa rika la siku.
Uumbaji kwa maneno.	Uumbaji kutoka jambo lilipo kwa muundo. IV.137-140; VI. 33
Maji yalitengwa juu na chini kwa anga.	Maiti ya Tiamat iligawanyika sehemu mbili na ikainuka kama maji juu na chini. IV. 137-140
Mtu aliumbwa kutawala uumbaji.	Mtu aliumbwa kufanya huduma ya miungu kwa hiyo miungu haina haja yakuifanyia kazi. VI. 8, 34
Mtu aliumbwa kutokana na udongo.	Mtu aliyeumbwa kutoka damu ya kishujaa. (kingu). VI. 33

Inawezekana hivi vibao ni vya zamani kulikonakala za maandiko ambayo tunayo,lakini hii haimaanishi zenyewe kwamba ni habari za kuaminika eti kwa sababu ni za zamani.kwamba ndio ziwe za lazima,kazi ya kwanza ya uvuvio ingekuwa ni kuchukua nafasi mbadala mara nyingi kwa upuuzi na mapokeo ya kitoto ya watu pamoja na ufunuo wa historia ya kweli ya (Pentatuki), na historia tunayopata katika maneno ya wachukuu wa zamani, nakatika utaratibu ambao,kwa usahihi ulifahamika, kwa ushahidi wa wa kisayansi.

MAANDISHI YA MWISHO:

[1]Uhalisi: kama zilikuwepo kweli kwenye mwingilio kama zilivyokuja kutoka mikono ya mwandishi wake.

[2] Kamusi ya kijamii ya kiAmerika, "Mwanzo."Mat. 8:4Wal. 14:3-4; Mat. 19:7 Kum. 24:1; Yohn 1:45-Mwanzo. 3:15; 49:10- n.k.; Mark 12:26 Kut. 3:2-6; na mengi zaidi.

[3]Tazama Matthew Henry"s Commentary juu yaBiblia nzima, "Utangulizi kwa Kumbukumbu la Torati Sura 34."

[4]Ufupisho wa habari ufafanuzi: kwa aina au mfano wa kimawazo;kwa ufupi au muundo mdogo

[5] Enuma Elish ni utendaji utengenezaji wawaBabeli.Ingawa uko tu katika nakala za baadaye,labda ilitungwa huko Babelikwenye kipindi cha Kassite kusherehekea ushindi wa Babeli (karine ya.1450 KK) kuvuka nchi ya bahari. Mawazo mengi ya habari za miungu ya vita ni hadithi zilizo azima kutoka miungu ya wakanaani wa kwanza juu Baali. Kifungu kinachotengemea vibao saba. Kina sema jinsi Marduk, mungu wa Babeli, aliyechaguliwa mfalme wa miunguwas chosen king of the gods to kumuangamiza Tiamat, bahari ya hofu kuwakilisha machafuko maovu.kwa kiasi kidogo[5] Haki ya kunakili ya (c) 1997 GrolierInteractive Inc

[6]Rejea za Enuma Elish zinatengeneza nambaya ubao na msitari.

Utangulizi wa kitabu cha Mwanzo

I. Dhamira ya Kusudi:

Mwanzo inayo habari za uumbaji wa ulimwenguna taifa la kiyahudi.

II. Misitari ya ufunguo:

“ Mwanzo 12:1-3—Bwana akamwambia Abram, Toka wewe katika nchi yako, na jamaa zako, na nyumba ya baba yako, uende mpaka nchi nitakayokuonyesha; 2 nami nitakufanya wewe kuwa taifa kubwa, na kukubariki, na kulikuza jina lako; nawe uwe baraka; 3 nami nitawabariki wakubarikio, naye akulaaniye nitamlaani; na katika wewe jamaa zote za dunia watabarikiwa.

III. Watu wakuu:

Adam - Eva, Nuhu, Abraham, Isaka, Yacobo, Yusufu

IV. Dondoo fupi:

I. Uumbaji wa ulimwengu (Sura ya 1,2)

II. Dhambi katika dunia (sura ya 3,4)

III. Nuhu na gharika (Sura ya 5-9)

IV. Mwanzo wa mataifa na lugha (Sura ya 10,11)

V. Familia ya Abraham: Watu wa Mungu katika inchi ambayo Mungu aliwapa (Sura ya 12-38)

VI. Yusufu: watu wa Mungu kwenda Misri (Sura ya 39-50)

V. Huu ni utaratibu wa matukio yaliyo tokea katika Mwanzo:

- Mwanzo: 4004 K.K hadi 1800 K.K
- Uumbaji
- Anguko la Mwanadamu
- Gharika
- mnara wa babeli
- Abraham
- Isaka

- Yacobo
- Yosefu

VI. Sifa maalumu:

A. Mwanzo ni msingi wa maandiko matakatifu yote yanayo fuata.

Kitabu cha Mwanzo huandaa wa kuidhinisha kwa ajili ya ukumbusho wa Torati na Ufunuo wote wa kiBiblia unaofuata. Ingawa hesabu ya CUumbaji D, DGharika D na mnara wa Babeli Dvinaweza kupatikana popote kwenye usitarabu wa watu wa zamani sifa pekee ya kutumainiwa na habari nzima kuhusu mianzo ya walimwengu, binadamu, ndoa, dhambi, miji, lugha, mataifa, Israel, na kusudi la Mungu katika mambo hayayote.

B. Kichwa cha habari cha kitabu hiki

Kichwa cha habari cha kitabu hiki kilichopewa katika Wagiriki wa zamani kumaanisha Duumbaji 9au Dkizazi Dna wayahudi wanarejea kwenye Mwanzo kama CBereshith Dkumaanisha Dhapo mwanzo. D

C. Mwanzo ni kitabu cha asili

Ni kitabu cha kwanza kuandikwa katika Biblia (pamoja na jambo la pekee linalo wezekana la Ayubu).

Historia ya Mwanzo hufunua kwamba nyenzo za ulimwengu ziko tofauti na kazi ya Mungu na sio kwamba baadhi zinategemea mchakato. (mara hamsini katika sura utakuta kimoja au viwili ni matendo yanayoelezea kile Mungu alichotenda 4Mungu alifanya, aliona, alisema, aliunda)

Mwanzo ni kitabu cha vitu vya kwanza: kinataarifu ndoa ya kwanza, familia ya kwanza, uzazi wa kwanza, dhambi ya kwanza, mauwaji ya kwanza, mitala ya kwanza, vyombo vya kwanza vya mziki, na ahadi ya kwanza ya ukombozi. Agano lililofanywa na Abraham katika 12:1-3 ni kituo cha katikati cha maandiko yote matakatifu.

Mwanzo pekee inaelezea asili ya makabila kumi na mbili ya Israel. Mwanzo hufunua jinsi mababu wa Abraham walivyo malizia huko Misri kwa miaka 430 na wale wanao chukua hatua kwa ajili ya Kutoka, tukio la ukombozi wa katikati wa Agano la kale.

VII. Ukamilisho wa Agano Jipya:

Mwanzo inafunua historia ya kinabii ya ukombozi na mkombozi kama kuja kwa njia ya uzao wa mwanamke (3:15), msitari wa Seth (4:25,26), msitari wa Shem (9:26,27), na kwa njia ya uzao wa Abraham (12:3.) Agano Jipya hutumia Mwanzo 12:3 moja kwa moja kwa utoaji wa Mungu wa ukombozi katika Yesu (Wagalatia 3:16,29.)

Watu wengi na matukio kutoka Mwanzo wametajwa katika Agano jipya kwa kuhusianishwa na:

- Imani na haki (War4; Wabr 11:1-22)
- Hukumu ya Mungu (Luke 16:26-29,32; II Petr 3:5; Yuda 7, 11a)
- Utu wa Yesu Kristo (Mat1:1; Yohn 8:58; Waeb7)

VIII. Majina na fafanuzi katika Mwanzo

Iliopangwa kwa utaratibu wa alfabeti pamojana rejea kwamba wapi kwanza ilitajwa

Jina	Mwanzo	Maana
Habili	4:02	kiburi:kisirani:upuuzi
Abram	11:26	baba wa juu
Abraham	17:05	baba wa mkutano mkuu
Adam	2:15	kutambulishwa; mtajwa
Benjameni	35:18:00	mwana wa mkono wa kuume
Kaini	4:01	umiliki, au iliomilikiwa
Eliezeri	15:02	msaada,au ubembelezi, wa Mungu wangu;Mungu ni msaada.
Henoko	4:17	aliewekwa wakifu;aliyefunzwa;mwaliu
Efraimu	41:52:00	mwenye kuzaa;ongezeko
Esau	25:25:00	yeye ambaye miisho;alikuwa na ngozi kama vazi la nywele #8
Eva	3:20	maisha;kutoa maisha
Hajiri	16:01	mkimbizi;mgeni
Hamu	5:32	joto; aliyeunguzwa na jua
Isaka	17:09	kicheko
Ishmael	16:11	ambaye mungu anamsikia; Mungu asikiaye
Yakobo	25:26:00	mweye kuchukua nafasi ya mwingine (anayechukua nafasi kwa udanganyifu); fuata nyayo
Yafeti	5:32	aliyekuzwa; mwenye haki;kushawishi; mwenye kutandaa
Yusufu	30:24:00	ongezeko; lingine
Yuda	29:35:00	sifa kwa Bwana;ukiri
Labani	24:29:00	mweupe; kung 9ara;mwenye utukufu; mpole; mwepesi wa hasira
Lameki	4:18	maskini; aliyefanywa duni
Lea	29:16:00	aliyekata tama ya kuishi;na kuchoka
Lutu	11:27	lutu; alisitiriwalo;na kufichwa;na kufunikwa;manemane;ulimbo
Manase	41:51:00	mwenye kusahau; yeye ambaye alisahaulishwa;kusababisha kusahau
Melkizedeki	14:18	mfalme wa haki,mwenye haki,amani
Methusela	5:21	aliye epushwa kifo; cha mtu wa kutoka upesi
Nimrodi	10:08	muasi; au shujaa;thabiti
Nuhu	5:29	pumziko; maliwazo;utulivu; faraja
Farao	37:36:00	mfalme; (kulinganishwa na "Ph-ra"jua)
Potifa	37:36:00	mali ya jua

Raheli	29:06:00	kondoo jike; kondoo
Rabeka	22:23	mwerevu; mwenye kuweka tanzi;mwenye kujipendekeza; mnene; aliyenenepa; ugomvi ulitulizwa
Reubeni	29:32:00	yeye anaye mwana;maono ya mwana;tazama mwana
Sarai	11:29	bibi yangu; mfalme
Sara	17:15	bibi; binti mfalme;wa makutano
Sethi	4:25	weka; anayeweka;aliyerudishia;fidia
Shemu	5:32	jina; sifa,utukufu
Tera	11:24	kupumua;harufu;kuvuma;kugeuka;muda kitambo;uwazi;mzururaji

Mungu (Kabla ya mwanadamu) 1:1-25

I. Mungu ni wa milele. Hapo mwanzo Mungu

Biblia kamwe haijaribu kuuthibisha uwepo wa Mungu, bali kwa uhalisi inakubali uwepo wake wa milele kama hitimisho lililotangulia. Mungu ni wa milele na aliyetangulia mambo yote na watu wote. (Kumb. 32:40; 33:27; Ayubu 36:26; Zab 9:7; Isa. 57:15; Ufunuo. 1:8)

“ Waeb 11:6—kwa maana mtu amwendeaye Mungu lazima aamini kwamba yeye yuko, na kwamba huwapa thawabu wale wamtafutao.

Msingi wa kikristo ni imani. Katika muda wote, hii imani inaweza kuthibitishwa kwa matendo ya kuonekana. Ingawa yamejazwa na vitu vya uangalifu vya kisayansi, kusudi la maandiko matakatifu sio kutoa historia ya dunia au ufafanuzi wa kisayansi wa vitu vyote vya asili. Sura mbili tu za kwanza zimewekwa kwa mhitasari wa uumbaji na kwa kushawishi inaendelea mbele kwenye mazungumzo makuu 4 shughuli za Mungu pamoja na mwanadamu na hususani, Waebrania. Vitabu vyote vya Agano jipya vinahusiana vyenyewe kwa vyenyewe na wazo hili.

Vyote viwili uumbaji na mabadiliko vinahitaji imani, ingewezakana kuonekana ulazima pekee kwa ajili ya wazo la mabadiliko ni kutengeneza mahali ambapo mwanadamu ataweza kuwa mtu wa kumtegemea Mungu na kuwa huru kuthibisha madaraka yake ya maisha. Mageuko au mabadiliko ni dini ya mkanamungu. Kuamini katika dini ya mageuko ni kuwa mpinga—Mungu katika kile ambacho ni kinyume kabisa na habari ya maandiko matakatifu, Neno takatifu la Mungu.

II. Mungu ni muumba wa vitu vyote

Mungu 4 CEloyi D—“Mungu aliye juu kabisa; utukufu wa uumbaji wa kiwango cha juu (hupatikana katikamisitari 180 ya mwanzo 2, mistari 249 katika A.K) Mwanzo. 6:7; Isa. 43:15; Yohn 1:3; Waeb. 1:10; I Pet 4:19

A. Vitu vyote vina mwanzo wao na chanzo katika Mungu.

Hata Lusifa alikuwa ameumbwa na Mungu na alikuwa na mwanzo wake katika Mungu kama kiumbe cha kimalaika chenye uzuri ambaye Mungu alimwekea marupurupu makubwa, Lusifa aliuasi utaratibu wa Mungu na kuanguka kwenye hukumu ya ibilis. (Isa 14:12; I Tim 3:6; Mwanzo. 3:1)

B. Katika utambuzi wowote, Mungu hakuwa mtunga uovu, katika shauku yake kuwa na uumbaji wenye kujitegemea na mapenzi huru kuchagua kumtumikia, alitoa uhuru wa kuchagua.

Wema-uovu havikuweza kufanya orodha ya kitu kimoja kimoja, bali maelezo ya chaguzi za mapenzi. Kwa ushahidi hakuna njia tuyoweza kudhania uovu uko kwa Mungu.

C. Kabla ya Mungu kuwepo hapakuwa na chochote na pasipo Mungu kuwepo hakuna chochote. (Mwanzo. 1:1; Yohn 1:1-3)

Mungu pekee anaweza kuumba kitu chochote mahali pasipo kuwa na kitu.

Siku 7 za Uumbaji		
1 Siku ya kwanza	1:3-5	Aliumba nuru na kutenganisha nuru na giza.
2 Siku ya pili	1:6-8	Aliumba anga nakuliita mbingu.
3 Siku ya tatu	1:9-13	Kusababisha inchi kavu kutokea pamoja na majani-miti, - aliyaita maji bahari.
4 Siku ya nne	1:14-19	Aliumba Jua, Mwezi-nyota.
5 Siku ya tano	1:20-23	Aliumba viumbe vya majini na ndege.
6 Siku ya sita	1:24-31	Aliumba wanyama, na vitu vitambaavyo na binadamu.
7 Siku ya saba	2:1-3	Mungu alipumzika.

D. Habari za Mwanzo za uumbaji ni habari za Mungu

1. Je Sura ya kwanza na ya pili zina pingana?

Tofauti za kufuatana za matukio ya uumbaji ya mwekwa katika sura kwanza na ya pili kuwa mada ya uhakiki mwingi. Katika sura ya kwanza kusudi la mwandishi ni kutoa mhitasari mfupi wa nuru ya juu kuhusu uumbaji. Katika sura ya pili mwandishi anathibisha mahali pa binadamu katika uumbaji huu wakati nyezo kurudia rudia zimesha kamilika katika sura ya kwanza. Hakuna mapingano yaliyo patikana hapa. Hii ni kwasababu kusudi la mwandishi hubadilika wakati sura ya pili inapoanza, hapo tunaona tofauti zingine. Tena, hizi tofauti bado kamwe hazipingani, bali habari za vitu moja moja ambavyo vina malizia lengo dhahiri la Mtunzi limerudiwa rudiwa wakati habari za vitu kimoja kimoja ambavyo si vya lazima zimeachwa.

Siku zote weka akilini nia ya msingi ya maandiko matakatiifu ya Agano la kale. Nia yake sio kuchunguza kila habari ya kisayansi ya ulimwengu wa asili au hata kutoa historia kamili ya binadamu, bali ni kufuatilia shughuli za Mungu na taifa la Israel.

Sio kila mazungumzo yaliyotendeka yameandikwa, sio kila tukio limekumbukwa, sio kila wazo moja la Mungu lingeweza kuhifathiwa katika vitabu 66 vya Biblia. habari za vitu moja moja zimeacha kwa makusudi wakati hizo ni njia mchepuko kutoka nia na makusudi ya mwandishi. Habari pekee ambazo Mungu alizipanga katika ulazima wa hekima yake ya mwanzo kwenye ufunuo wa mapenzi ya Mungu kwa ajili ya mwanadamu zimeandikwa. Wakati wa kutafuta kufahamu vifungu vigumu, Andiko la somo kwenye nuru ya makusudi yake,

Uumbaji na mifano midogo ya mageuko [1]	
MFANO MDOGO WA UUMBAJI	MFANO MDOGO WA MAGEUKO
Kwa matendo ya Muumba.	Kwa michakato ya kinadharia za kiasili zinasaidia dosari ya asili katika kitu mfu.
Uumbaji wa mmea wa msingi na aina za wanyama pamoja na tabia hukamilika katika uwakilishaji wa kwanza.	Asili ya viumbe hai vyote kutoka chanzo chakiumbe hai kimoja ambacho chenyewe kimeinuka kutoka jambo mfu. Asili ya kila aina kutoka muundo wa nasaba kwa badiliko la mwendo wa polepole.
Mageuko na chimbuko la spishi ya mewekea kikomo katika aina yake .	Mageuko yasiyo na kikomo.miundo yote kwa uzazi yamehusianishwa.
Vibashiri kuhusu habari ya mtu asiye kubali kupokea mambo mapya yamewekwa juu ya mifano yote miwili:	
Muonekano wa ghafla katika tofauti kubwa yamiundo migumu isiofahamika ya kiwango cha juu.	Badiliko la polepole la miundo rahisi kwenda miundo migumu zaidi na zaidi.
Muonekano wa ghafla wa kila aina ya uumbajipamoja na ukamilifu wa tabia.	Mfuatano elekezi unahusisha aina zote.
Mipaka yenye incha kali inatenganisha makundi makuu ya kinadharia.Wala sio miundo elekezi kati ya aina za juu.	Hakuna nyufa za utaratibu.

2. Uhalisi wa maandiko matakatifu

Maandiko hutua kwenye uhalisi wake na mamlaka juu ya hakika ya uvuvio wa Kiungu.Uvuvio wa Kiungu wa andiko hushuhudiwa kwa muungano wa shidi hizi mbili:

a. Ulindaji wa andiko

Hakuna kitabu ambacho kimekuwa kwa hamasa kimepingwa vikali kwa karine nab ado kina ushindi usio koma.

b. Usawa wa maandiko

Maelezo ya madai ya haki hufanyika kwa ajili yake menyewe,Mungu na shughuli za ulimwengu wa asili na ubinadamu vyaweza kujaribiwa na kuchunguzwa kama ukweli.

c. Unabii wa maandiko

Usawa wa maelezo yake ya kinabii yamekuwa yakipatikana mbali kwa ubora kwa kazi yeyote ya unabii.Biblia ni zaidi inatendakazi muda wote kuliko gazeti la leo asubuhi.

d. Uhusiano wa maandiko

Kwa mfano weka,ifanye kazi!kanuni zake zaweza kutumika kimatendo na ukweli uliopatikana.

3. Uhalisi wa mageuko

Mageuko hudai kuweka uhalisi wake kwenye maendeleo ya wazo la kisayansi 4ambalo, ni sheria za ya kuonekana.Hili wazo la kisayansi kwa uthabiti linabadilisha kama ufahamu wa mabadiliko ya ulimwengu wetu.

Mabadiliko sio sayansi,kwa vyovyote,lakini ni zaidi ya dini ambayo huhitaji imani.Kama nadharia hudai mamilioni ya spishi elekezi ambazo hazija wahi kuonekana.haijaribu hata kujibu swali la asili,bali hufanya kiunajimu dhana zilizo pimwa na huondoka kutoka pale.Mabadilikoya spishi kwa kufanyiwa uchunguzi wa kisayansi yamekuwa a)ya madhara na kuvunja mila b)tofauti pekee iliopo kwenye spishi na sio maendeleo ya spishi mpya kwa pamoja.

"ANDIKA:kiasi kikubwa cha habari juu ya mdahalo huu unaweza kupatikana kwa wingi zaidi katika internet na mikusanyika yakazi za hadharani.NOTE: Vast amounts of information on this debate can be found all over the internet and in multitudes of published works. [2]

III. Asili ya Mungu

Ingawa uwepo wa Mungu ni hitimisho lenye kutangulia,asili ya Mungu imeelezwa kwa kirefu katika maandiko matakatifu.Yotehayo ambayo wakristo wanayajua na kwa mafundisho hudai kuhusu Mungu yamefunuliwa katika kurasa za Biblia.Katika Angano la kale la kiebrania,kuna majinamengi[3]au majina kumreja Mungu,na kila uvumbuzi pekee wenye kuandika.Mengi ya asili ya Mungu yanaweza kufahamika kwa kutazama haya majina.

Yehova (YVWH)jina la agano la Mungu 4mara nyingi linapendwa na limetumika kwa wingi.limetumika katikamuunganiko na maneno tofauti kuthibitisha uwiano wa ahadi za Mungu na jina lake. (Waeb. 6:13; 15:3; Zab 83:18; Mark 13:31; Zab. 138:2)Matumizi ya Yehovani yameandikwa katika KJV na matumizi yote ya herufi kubwa: BWANA.

Elohimu huenda mara nyingi ni jina la Mungu.Inaelezea utatu na ukamilifu wa uongozi wa Mungu.Vilevile inaelezea nguvu ya uumbaji na utukufu wa Mungui.

MAJINA BINAFAISI NA MAJINA YA MUNGU KATIKA A.K.			
JINA	REJEA	MAANA	KJV
Elohimu	Mwanzo. 1:1	kuwa na ofisi nyingi katika umoja; nguvu ya uumbaji; Ukamilifu wa uongozi wa Mungu	Mungu
El	Mwanzo. 14:18	Mwenye nguvu	Mungu aliye juu sana
Elah, Eloah (Kiarabu ni-Allah)	Ezra 4:24;Kumb.32:15-17	Wakuabudiwa	Mungu
El Elyon	Mwanzo. 40:17; Zb. 18:13	Mungu yuko juu sana	Sehemu ya juu sana,juu zaidi
El Roi	Mwanzo. 16:13,14	Bwana aonaye	Wewe ni Mungu unionaye
El-Elohe-Israel	Mwanzo. 33:20	Mungu wa Israel	El-ohe-Israel
El Olama	Mwzo. 20:13	Mungu wa milele	Mungu

El Shaddai	Mwzo. 17:1; Kut. 6:3	Mwenye enzi, Mtoshelevu wa-yote	Mungu mwenye enzi
Adon-Adonai	Eze. 16:8,30	Yehova mtawala wetu	Bwana Mungu wetu
Yah	Zb. 68:4	Mwenye kutegemewa	Yah
Yehova	Kut. 3:14	YHWH; Mwenye kupenda milele	MIMI NI
Yehova-Elohim	Zek. 13:9	" Mungu mwenyezi,wa adhama "	Bwana ni Mungu wangu
Yehova-Hoseenu	Zab 95:6	Bwana ni Muumbaji wetu	Bwana muumba wetu
Yehova-Yire	Mwanzo 22:14	Bwana atajiptatia	Yehova-Yire
Jehova-Rafa	Jer. 8:22	Bwana aponyaye	Mganga
Yehova-Nisi	Kut. 17:15	Bwana ni bendera yetu	Yehova-Nisi
Yehova M"Kaddesh	Kut. 19:5,6; 23:5	Bwana atakasaye	I Bwana ataksaye
Yehova-Elohimu	Zab. 99:5,8,9	Bwana Mungu wetu	Bwana Mungu wetu
Yehova-Elohay	Waamzi 6:15; 13:8	Bwana Mungu wangu	Ee Bwana wangu
Yehovah-Shalomu	Waamuzi. 6:24; Isa. 9:6	Bwana ni amani yetu	Yehova-Shalomu
Yehova-sabaothi	I Sa. 1:3; Yer. 11:20	Bwana wa majeshi	Bwana wa majeshi
Yehova-Raha	Ps. 23:1	Bwana ndiye mchungaji wangu	Bwana ni mchungaji wangu
Yehova-Tsikani	Zab. 23:3	Bwana ni haki yangu	Bwana ni haki yangu
Yehova-Makkeh	Ez. 7:9	Bwana atakupiga	Bwana apigaye
Yehova-Gmolah	Yeremia 51:56	Mungu wa mashauri	Mungu wa shauri
Yehova-Shamaa	Ezek 48:35	Bwana yupo hapa	Bwana yupo hapa
Shaphat	Mwzo 18:25	Mtawala mwamuzi	Mwamuzi
Attiq yomin (Kiaramu)	Daniel 7:9	Mzee wa siku	Mzee wa siku
Illaya (Kiaramu)	Daniel 7:25	Aliye juu sana	Aliye juu sana

MAANDISHI YA MWISHO:

[1] Mageuzi ya: Gish, Duane T., visukuku au watu wasiokubali mambo mapya BADO husema HAPANA!, Sura ya II, kurasa 25-43, California: 1995.

[2] <http://www.icr.org>, <http://www.nwcreation.net/debates.html>, - <http://www.equip.org> ni kama mapendekezo machache.

[3] The HarperCollins Bible Dictionary, Revised Edition (NY: Harper Collins, 1996), -yenye vianzo vingi.

Adam 1:26-5:28

I. Jina Adamu linamaanisha ya udongo;mwekundu

Ya udongo-Bwana alimuumba mtu kutoka mavumbi ya aridhi. (Mwanzo. 2:7; 3:9; 18:27) Bila Mungu mtu ni kama uchafu Ilikuwapaka Mungu alipompulizia mtu pumzi ya uhai ndipo akawa nafsi hai.

Tumeumbwa kutokana na udongo,lakini Mungu ndio chanzo cha uhai wote. Katika somo hili tunaona kwa wazi kutokufanya chochote kwa binadamu pasipo Mungu.

Nyekundu inawezekana ni rejea ya udongo mwekundu wa mfinyanzi na aridhi, lakini pia inapeleka fikira zetu kwenye damu. Uhai wa mwili uko kwenye damu(Mambo ya walawi. 17:11). Kitu muhimu zaidi kuliko damu ambacho kilijaza upepo kwenye mishipa ya Adamu ambayo ilikuwa imeathiriwa na dhambi ni damu isio na hatia ya Adamu wa pili ambaye angekuja na kuharibu nguvu ya joka. (Mwanzo. 3:15)

II. Aliwekwa katika bustani ya Edeni na kuamriwa kuilima na kuitunza. 2:5,15

Edeni paradiso nzuri ambayo Mungualiitengeneza yawezakana iliwekwa maahali Fulani kati yam to frati na Tigris.Mto uliotoka Edeni kunyweshea bustani;na kutokea hapo uligawanyika na kuwavichwa vine Pishoni,Gihoni,Hidekeli,-Frati. (Mwzo.2:10-14). Ni muhimu kuandika kile Gharika imeweza kuwa kwa tabia ya kujionyesha imeupeleka mto Frati na picha ya geografia tunayoiona leo labda tofauti nzuri mno kutoka kile ambacho kilikuwa kabla ya mbubujiko wa nguvu za maji wa gharika kuu.

Kutengeneza na kutunza-bustani kwa Adam haikuwa huru kufanya kivivu²⁴⁷,lakini jukumu kubwa lilikuwa limetolewa kwamba kufuatana na mamlaka yake(Mwzo.1:26).Kutoka kifungu hiki tunaweza kwa usalamakuhitimisha kwamba shughuli na kazi hazikuwa laana inayofuatana na dhambi,lakini kwa halisi niya jasho na ngumu na isiokuwa na manufaa.(Mwzo 3:17-19)Vilevile sehemu ya jukumu la Adam ilikuwa kutunza bustani,ambayo ni,kuilinda;kuongoza;kusimamia na vilevile inahitimishia wazo la kufanya sehemu ya mlinzi.kulikuwa na utendaji wa nyoka sawasawa chini ya pua ya Adam na yeye hakutoa hata taarifa mpaka alipochelewa sana.Tunalo jukumu kubwa kutunza na kusimamia karama ambazo Mungu ametupa.Hebu tusiwe goigoi katika kazi yetu,bali waangalifu.(1 Pet5:8)

III. Adam na Eva waliondolewa kutoka bustanini. Mwzo. 3:22-24

Amri ilitolewa kwa Adam.Yeye hakudanganywa kama Eva, lakini alifanya uchaguzi wa hiari kinyume na amri ya Mungu.(Mwzo. 2:16,17; I Tim. 2:14)

Ilikuwa kwa sababu ya dhambi yake ambayo walifukuzwa kutoka bustanini na kwa umuhimu zaidi ushirika wa kufunga Adamu alioufurahia pamoja na Mungu katika bustani ulipotea.Dhambi humtenga mtu na Mungu na kuleta kifo cha kimwili na kiroho..Adamu aliishi miaka 930.aliishi kwawakati ule ule wa Lameki,baba yake Nuhu.ingawa hayo ni maisha marefu kwa kiwango cha sasa,kifo hakikuwa katika mapenzi ya Mungu.Kifo ni matokeo ya dhambi

"Tabia za Ibilis Mwzo. 3:1-5 "

A. Jina dogo-Mts. 1

"Uerevu-uchawi-usanii-uongo wa hila-kupenyeza kisirisi-ulaghai-11Wakr.11:3 -II Wakr. 11:3 aliuficha ukweli "

B. Mjaribu-Mstr. 1

Alimwambia mwanamke Dalimjaribu mwanamke alipokuwa peke yake. Mat.4:3

C. Mshawishi-Mstr. 1

Eti hivi ndivyo alisema Mungu kwamba usilematunda ya mti wowote?" Mdo 5:3

D. Mdanganyifu-Mstr. 1

"Hutakula tunda la mti wowote II Wakr. 11:3 Waef. 4:14 Uf. 12:9 "

E. Mwongo-Mstr. 4

Hakika hutakufa Yhn 8:44

F. Mwenye kukashifu -Mstr. 5

Kwa maana Mungu anajua Ayubu1:9-11

G. Mwizi -mstr. 6

Mat. 13:19 Yohn 10:10

Adam ni mfano wa Kristo. (sampuli kielelezo;mfano) War. 5:14; I Wakr. 15:45	
ADAM	KRISTO
Adamu wa kwanza	Adamu wa pili I Wakr. 15:45
Dhambi iliingia kwa watu wote. Ro.5:12-14	Haki ilidiriki kwa watu wote. Yohn 3:16
Katika Adamu wote wanakufa.	Katika Kristo wote wanahuishwa. I Wakr.15:22
Hatia	Kuhesabiwa haki War.3:24
Uumbaji wa kwanza wa Mungu.	Mzaliwa wa kwanza kati ya ndugu wengi. War.8:29
Alifanywa kwa sura na mfano wa Mungu.	Sura ya Mungu asiyeonekana kwa macho.juu yaWakol.1:15

Nuhu 5:29-10:7

I. Jina Nuhu linamaanisha kupumzika.

Kufuatana na ufukuzwaji wa Adamu na Eva kutoka bustanini, dhambi ilikuwa kama ukoma katika dunia. Katika wivu wake, Kaini alimuwa ndugu yake mwenyewe. Mungu alimhukumu kaini kumfanya mtoro, na kusababisha wengine watakao muuwa Kaini kuwa na hatia (Mungu alimwekea kaini alama). Nguvu ya dhambi ilienea kila mahali na kukuwa kila siku. Tunaona uzazi wa mwanadamu (kila tafakari ya mawazo ya moyo wake (ubinadamu) ulikuwani uovu pekee wa kwakuendelea. -6:5) iliofanywa muhtasari kwa CLameki D(4:18-24), mtiririko wa kizazi cha sita cha Kaini. Hakuwa na wake wawili tu, bali aliuwa watu wawili. Ilikuwa juu ya mandhari hii ya nguvu kubwa ya dhambi katika dunia katika hiyo Nuhu alizaliwa kwa CLameki 11 D (mtiririko wa kizazi cha nane cha Seth).

“ Mwzo 5:29 4Na alimuita jina lake Nuhu, kusema huyu ni sawa atatufariji kuhusu kazi yetu na shughuli za mikono yetu, kwa sababu ya aridhi ambayo Bwana aliilaani.

Nuhu alikuwa ishara kwa kizazi chake cha mapumziko kutoka kazi ya sulubu na isioleta manufaa ya dhambi na ya wokovu wa Mungu (Zab. 37:7; Yer. 6:16; Waeb. 4:9;)

II. Familia ya Nuhu

Yeye alikuwa babu wa kumi toka Adam, katikamsitari wa Seth, mwana wa Lameki na mjukuu wa Methusela. Hatusikii chochote kuhusu Nuhu mpaka alipokuwa na miaka 500 wakati alipozaa wana watatu, Shemu, Hamu na Yafeti.

III. Maisha ya Nuhu

A. Nuhu alikuwa nani?

Kwa imani alijenga safina kwa ajili ya kuokoa nyumba yake. (1 Pet. 3:20; Waeb. 11:7) Tangu kipindi cha kujenga safina inasema kwamba alikuwa mtu wa haki na mkamilifu katika vizazi vyake (i.e. miongoni mwa wa wenzake), na kwamba alikuwa, kama Henoko, alitembea pamoja na Mungu. (Mwzo. 6:9; 2 Petr 2:5) Alikuwa na miaka 600 wakati wa gharika na aliishi miaka 950. aliishi karibia miaka 2948 KK hadi 1998 KK.

Mtu wa namba 8 toka kwa watu 8 kwenye Safina au Mjumbe wa 8 wa haki

II Petr 2:5— wala hakuuachilia ulimwengu wa kale, bali alimhifadhi Nuhu, mjumbe wa haki, na watu wengine saba, hapo alipoleta Gharika juu ya ulimwengu wa wasiomcha Mungu;

I Petr 3:20— wachache, yaani, watu wanane, waliokoka kwa maji. (Mwzo 7:1-24)

[Nuhu aliyeokolewa mtu nane] Baadhi hufikiri kwamba maneno yangefasiriwa, kama Nuhu ni Tangazo mjumbe wa nane wa haki; lakini inaonekana dhahiri sana, kutoka 1Pet 3:20, kwamba watu la uzazi nane hapa inamaanisha, wale waliokolewa ndani ya Safina, yaani Shemu, Hamu, Yafeti, na wa wake zao jumla, sita; mke wa Nuhu wa saba; Nuhu mwenyewe wa nane. Muundo wa maelezo, Adam: ogdoonmwe, "Nuhu ni wa nane", hiyo inamaanisha CNuhu na watu saba D, ni kawaida sana katika lugha ya Kigriki.[1]

B. Wendo wa Gharika

MAELEZO	MAKADIRIO YA WAKATI
Matengenezo ya safina (6:14)	Inavyoonekana ni kama miaka 120 (6:3)
Ukusanyaji wa wanyama (7:9)	Siku 7 kabla ya mvua kuanza
Chemichemi za vilindi vilibubujika na madirisha ya mbinguni ya lifunguliwaaa (7:11)	Tarehe 17, Mwezi wa pili
Mvua (7:12)	siku 40 mchana na usiku
Vilele vyote vya milima vilifunikwa (7:19)	
Maji yalishinda juu ya inchi (8:3)	siku 150
Maji ya lipunguka kutoka katika inchi (8:3)	siku 150
Safina ilitua juu milima ya Ararati (8:4)	Mwezi wa 7
Maji yalipungua (8:4)	
Vilele vya milima vilionekana (8:5)	Mwezi wa 10
Nuhu alisubiri (8:6)	siku 7
Nuhu alituma kunguru na njiwa; njiwa alirudi (8:7-9)	siku 7
Nuhu alisubiri (8:10)	siku 7
Nuhu alituma njiwa tena (8:10); njiwa alirudi na jani la mzeituni (8:11)	siku 7
Nuhu alisubiri (8:6)	siku 7
Nuhu alituma njiwa ambaye hakudi (8:12)	siku 7
Nuhu aliondoa kifuniko cha safina (8:13)	mwezi wa 1, siku ya kwanza, mwaka wa kwanzawa Nuhu yaani mwaka wa 601
Nchi ilikauka; na Nuhu aliondoka safinani (8:14)	mwezi wa pili, tar 27

C. REJEA ZA KABLA NA BAADA GHARIKA

Ilikuwa dunia ya tofauti baada ya gharika kutoka jinsi gani ilivyokuwa kabla ya gharikakuwaje kabla ya gharika?

1. KANOPI/KITAMBA

Arejea moja inayofaa katika ulimwengu kabla ya gharika maji yalikuwa juu ya inchi. Tangu siku ya pili ya uumbaji Biblia inasema Mungu aliyatenga maji yaliyo juu ya nchi kutoka maji yaliyo chini ya nchi. Mungu akasema naliwe anga katikati ya maji likayatenge maji na maji, na Mungu akaliita anga Mbingu.

Hii imekuwa ikifasiriwa kwa njia mbali mbali. Baadhi huona hii ni kama kurejea kwenye mvuke wa kanopi ya maji ambayo hufunika nchi. Kanopi au kitambaa hicho hutoa tokeo la nyumba ya kijani na kulinda tabia ya nchi kwenye upana wa dunia na wastani wa joto. Hii ingeruhusu uoto wa utajiri kama vile maisha marefu kwa ajili ya wakazi wa dunia.

2. MAWINGU YA MVUA

Shule ya pili ya wazo kuhusu anga ni kwamba inawezakana ilikuwa tabia ya kawaida ya mawingu yamvua. njia ya wazo inatoa hoja kinyume na dhana ya kanopi, kwa nukuu Zab 148:4-6. Kulingana na kifungu hiki, maji yaliyo juu yalikuwa bado yako kwenye uwepo wakati mtunga Zaburi anaandika. Zaidi ya hayo, zaburi huthibitisha kwamba yangebakia milele kwa kiwango cha Mungu kisicho badilika.

3. HAKUNA MVUA

Biblia kwa kadiri iwezekanavyo inafundisha kwamba hapakuwa na mvua kabla ya gharika (Mwzo.2:5). ukungu ukapanda katika nchi, ukatia maji juu ya uso wote wa ardhi...—2:6. Hakuna rejea ya mvua kushuka mpaka wakati gharika. Hoja ni kimsingi kutoka ukimia wa Biblia, kwa maana hakuna maelezo ya kina ama jambo lolote, maana kwa halisi tunasadiki kwamba kutoka wakati wa uumbaji hakuna mabadiliko yaliyo tokeampaka Gharika.

4. USAWA WA HALIJOTO

Halijoto kabla ya gharika yawezakuwa ilikuwa sawasawa zaidi ya leo, hiyo ni, kutokuwa na kupita kiasi kabisa. Biblia inaonekana inaonyesha kwamba majira yalithitiwa baada ya gharika. 4Mwzo.8:22.

5. UOTO

Maandiko kwa kadiri iwezekanavyo yanfundisha kwamba binadamu na wanyama walikuwa sio wala nyama mpaka baada ya gharika. Hitimisho hili laweza kuchukuliwa kutoka Mwzo.1:29.

6. KIPINDI

Kabla ya gharika, watu waliishi muda mrefu. kipindi hiki kilifanya mpangilio wa matukio pale Adam angesimlia habari ya Mwanzo Dmoja kwamoja kwenye masikio ya mjukuu wake mkuu-mkuu-mkuu-mkuu-mkuu-mkuu, Lameki (Baba yake Nuhu.) maisha marefu yahawa wakuu wa familia kimsingi yanaongeza jambo linalo wezekana la habari ya sasa ya mwanzo kuhifadhiwa mpaka vizazi. Taarifa iliohifadhiwa sehemu ya pili: Adam aliishi muda mrefu wa kutosha kushuhudia matukio ya kuanguka kwake katika Bustani kwenye vizazi nane. Taarifa iliohifadhiwa sehemu ya tatu: Muda wa maisha kabla ya gharika unaweza kudhaniwa kuwa na hesabu inayo wezekana: 1) Upungufu wa vitu vyote ulikuwa tokeo la dhambi iliokezwa mapaka baada ya gharika na 2) dunia kabla ya gharika ilikuwa inaponya mazingira yao na hali joto ya usawa zaidi kwa kadiri iwezekanavyo iliongezewa hali kijani kibichi kanopi ya ulinzi.

D. KALENDA YA KIYAHUDI

URAI	KITU CHA KUTUKUZWA	ULINGANIFU WA KARIBU	WAEBRANIA	SHEREHE	MAJIRA YA - MAZAO
7	1	MWEZI WA NNE	ABIBU NISAN (siku 30)	mwezi mpya tar 1 // Pasaka 14 // Mikate isotiwa chachu 15-21	Mvua za rasharasha (Kumbukumbu la torati 11:14)Mafuriko (Yoshua 3:15) Shayiri iliokomaa ya Yeriko
8	2	MWEZI WA TANO	ZIVIY YAR (siku 29)	mwezi mpya tar 1 // Pasaka ya pili 14	MAVUNO: Mavuno yaliyo komaa (Ruth 1:22)Mavuno ya ngano KIANGAZI kinaanza hakuna mvua mwezi wan ne hadi wa tisa. (I Sam. 12:17)
9	3	Mwezi wa sita	SIVAN (siku 30)	Mwezi wa mpya 1 Pentecoste ya 6	
10	4	MWEZI SABA	TAMUSA (siku 29)	mwezi mpya tar 1 // Mfungo: 17 kuchukuliwa kwa Yerusalemu	MAJIRA YA JOTO:hari yaongezeka
11	5	MWEZI WA NANE	ABAV (siku 30)	Mwezi mpya tar 1 // Mfungo:9 kuharibiwa kwa Yerusalemu	Kukauka kwa vijito majira ya kuvuna zabibu ya joto kali (Mambo ya walawi. 26:5)
12	6	MWEZI WA TISA	ELUL (SIKU 29)	Mwezi Mpya tar 1	Joto kali (2 Wafalme 4:19) mavuno ya zabibu(Hesabu 13:23)
				Mwaka mpya tar 1 Siku ya kuzipiga tarumbeta, siku ya hukumu na	MUDA WA KUPANDA //

1	7	MWEZI WA KUMI	ETHANIM TISHRI (SIKU 30)	ukumbusho (Mambo ya walawi. 29:1) // siku ya malipizi tar 10 (Mambo ya walawi.16) // Vibanda tar 15 na 21 (Mambo ya walawi. 23:24) // 22 Kusanyiko la sherehe za dini	Mwanzo au mvua za mwanzoni zinaanza (Yoel 2:23 // kulima na kupanda vinaanza
2	8	MWEZI WA KUMI NA MOJA	BULMARCHESRAN(siku 29)	Mwezi mpya tar 1	Mvua zinaendelea // Ngano na shayiri ilio pandwa
3	9	MWEZI WA KUMI NAMBILI	CHISLEV (siku 30)	Mwezi mpya tar 1 // Hitimisho 25 (Yohn:22,29)	MAJIRA BARIDI : baridi yaanza na barafu ikojuu ya milima
4	10	MWEZI WA KWANZA	TEBETH (siku 29)	Mwezi mpya tar 1 // mfungo: tar 10 kuzingirwa kwa Yerusalemu	Mwezi wa baridi sana // Mvua ya mawe na barafu (Yoshua 10:11)
5	11	MWEZI WA PILI	SHEBAT (siku 30)	mwezi mpya tar 1	hali ya hewa na uvuguvugu wa polepole
6	12	MWEZI WA TATU	ADAR (siku 29)	Mwezi mpya tar 1 mfungo wa 13 wa Pasaka // 14-15 Purim	Radi na mvua za mawe za mara kwa mara // Maua mengi ya mti wa mlozi
LP YR	13	MWEZI WA TATU NA WA NNE	VEADARADAR SHENI	(kitu kilekile kama ADAR)	MWEZI MREFU

E. "MAANDISHI YA KALENDA YA KIIYAHUDI [2]#8# "

Baada KUTOKA MISRI, mwezi wa kwanza ulikuwaumebadilika kutoka BUL MARCHESRAN kwenda ABIBNISON.

Mwezi mpya ulihusishwa na mwandamo mpya Hesabu 10:10; Zab 81:3

Kila mwandamo mpya ulikuwa unafanyiwa ukumbusho pamoja na sikukuu na dhabihu. Hesabu.10:10; 28:11; I Sam. 20:5; Zab. 81:3; Isa. 1:14; Hosea 2:11

Siku ya uraia ilikuwa kutoka mawio ya-jua jioni moja hadi jioni inayofuata;kwa maana Djioni na asubuhi ilikuwa siku moja. D

Wangoja mlango wa USIKU (Majengo ya zamani): Mara ya kwanza mpaka usiku wa manane katikati ni saa 9 usiku p.m. ,mpaka saa 12 asubuhia.m.

Wangoja mlango wa USIKU (Agano jipya) Jioniya-kwanza-6 hadi 9 pm usiku-wa manane-9 hadi 12a.m.siku ya tatu-12hadi 3 a.m.siku ya nneasubuhi-3hadi 6 a.m.

MCHANA (Watu wa zamani) Asubuhi huishia saa10 a.m., Adhuhuri kuanzia saa 2 p.m., Alasiri 6 p.m.

MCHANA (Agano jipya) Masaa matatu-6 hadi 9 a.m. Masaa sita-9 hadi 12mchana kati Masaa tisa-12 hadi 3 p.m. Masaa kumi na mbili-3 hadi 6 p.m.

Siku za mwaka wa kinabii ni 360. Dan. 7:25;12:7 3.5Miaka ya kinabii=3D1,260 siku za kawaida; Uf. 12:14

Katika historia ya Wayahudi,mwaka ulikuwa umbo la mwezi mwandamo kabisa,kuwa na zamu mwezi mzima wa siku thelathini,na mwezi wenye kasoro wa siku ishirini na tisa,hii ina kamilisha mwaka wao katika siku miatatu na hamsini na nne,Kama mwaka unaofuata,ambao wayahudi waliufuata utakuwa mfupi zaidi mwaka wa jua kwa siku kumi na moja,Kalenda ya kiyahudi inaweka mwezi kumi na tatu.

MAANDISHI YA MWISHO:

[1] TAZAMA PIA: Albert Barnes' NT Commentary and Robertson's Picha za Neno za Agano jipya

[2] TAZAMA: The Student Bible Dictionary, Barbour Publishing

Nimrodi.wa IX 10:8-11:9

I. a.Jina Nimrodi inamaanisha hodari

Kaidi na muasi dhidi ya mamlaka ya Mungu, Nimrodi alikuwa raia wakawaida afanyaye kazi ya polisi wa kizazi chake.Uasi wa kizazi hiki ulifikia kilele chake kwenye Mnara wa Babeli.

II. b.Yeye alidai kuwa Cmwenye uwezo katika dunia. D1Mambo ya nyakati.1;10

Babeli ilikuwa mwanzo wa ufalme wake,ambayokwa polepole aliongezeka (10:8-10). CNchi ya Nimrodi D(Mika 5:6) ni cheo cha Ashuru au Shinari.

III. Dhehebu ambalo lilizunguka katika Nimrodi ya kale. [1]

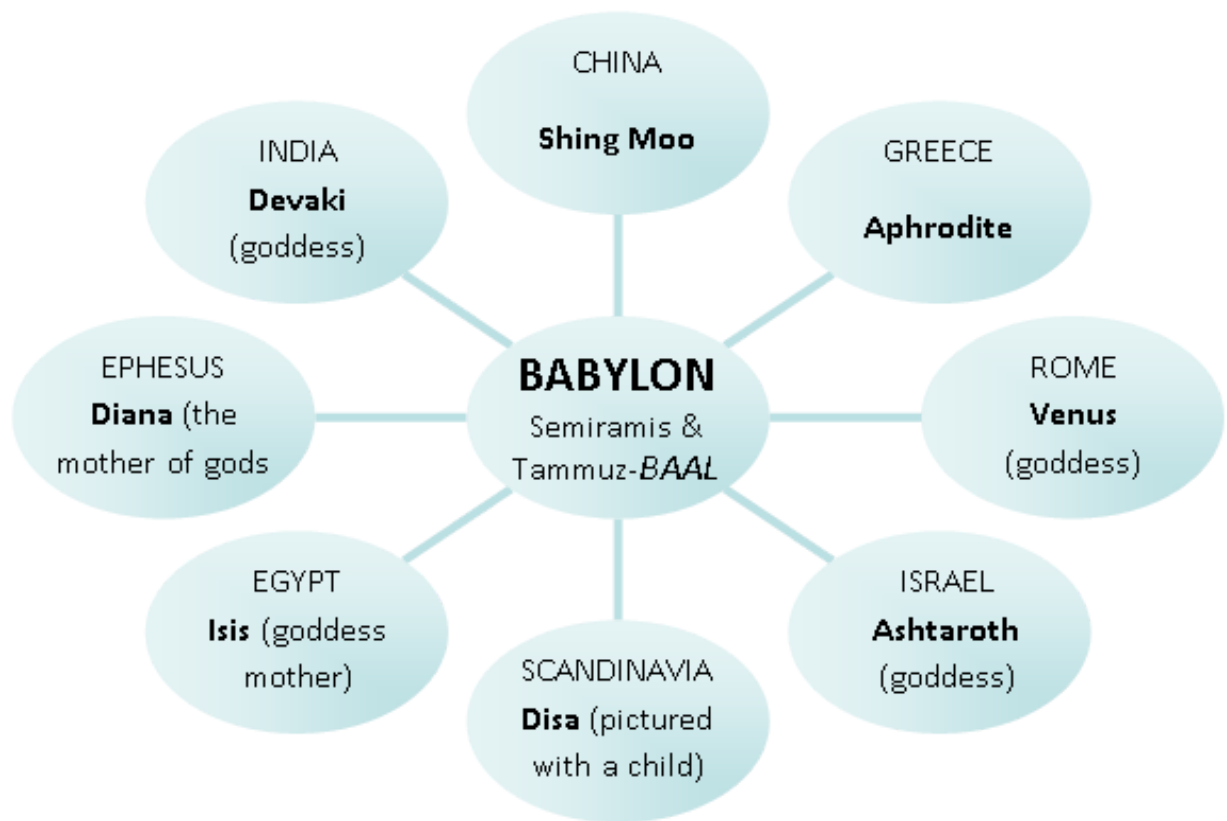
Nimrodi alioana na mama yake, Semiramis, mfalme wakike wa Babeli. Shetani aliwatumia kufanya dhehebu lenye nguvu lililosamba ulimwenguni kote na makutano humtazama Semiramis kama mungu wao wakike. Nimrodi alijulikana kwa majina mengi yanaishia na "Moloch." Watoto wachanga walikuwa wakitolewa dhabihu katika heshima yake. (Wal. 18:21; Mndo 7:43) Kwenye kipindi, tunapanda mwanzo wa ukiri, useja kwa ajili ya makuhani, - ibada ya mama kama ya tunavyoona kwa Waromani Katholiki.

Wakati Nimrodi alipofikia kifo ,watu waliomboleza. Semiramis aliondoka kwa haraka na kuchukua faida ya kazi.kwa kudhania ubikira , Semiramis alipata mtoto mwingine na kutangaza kwamba Nimrodi amesha kuwa na mwili mpya. Mtoto aliitwa Tammuz. Alikuwa kuwa mungu jua,Baal(Halos)

Semiramis alipata kuwa mungu mke mweye majina mengi. Majina yake yalijumuishwa na Baalti (Madonna), mama mungu mke mkuu,Malikia wa mbingu,mwombezi,mama wa wanadamu, Astarte,nk. Kadiri muda ulivyokwenda, muda wa mama mungu mke na mtoto wake alitokea katika mataifa mengi.Wakati watu wa Babeli walipotawanyika katika sehemu mbalimbali za dunia,waliwachukua hao miungu pamoja nao ibada ya mungu mke na motto.katika dunia ilikuwa giza.

Mnamo A.D., 300 wakati waRomani katoliki walipokuja katika uwepo, Constantino alijua kama angekubali ibada ya mungu mke katika utaratibu wa dini yao kisha kupunguza wapagani ingeuka na kuwa Ukatholiki wa Roma. (Ukatholiki humaanisha kuwa ya dunia nzima.)

Mother-Infant Worship (Rebellion Against God's Order)

MAANDISHI YA MWISHO:

[1]TAZAMA kijitabu cha dini cha Chick Publication "Kwa nini mariamu analia?"

Abraham 11:10-25:18

I. Maisha ya mwanzoni ya Abraham

Abraham aliitwa Abram wakati wa kuzaliwa (maana yake: baba wa makutano.) Yeye alikuwa mwana wa Tera na kuwa mkuu wa familia ya taifa la Kiebrania. Aliishi takribani kutoka 1996-1822 K.K. Familia yake, tawi la mababu wa Shem, waliohashiwa katika Ur ya Ukalidayo, ngambo ya Frati.

Tera alikuwa na wana wengine wawili, Nahorina Harani. Harani alifia Ur ya Ukalidayo, na kumwacha mwana Lutu. Wakati mwingine hufuata kifo cha Harani, Tera alimchukua Abram, pamoja na Sarai mke wake na mjukuu wake Lutu, na kuhamia kaskazini mji wa Harani katika Mesopotamia. Ingawa jina la mwanawe ni CHarani D na jina la mji ni CHarani Dyametajwa kwa utambuzi wa Kiingereza, yametajwa kwa utofauti katika Kiebrania. Tera alifia Harani. br clear=3Dall

II. Nchi ya Ahadi

SOMA MWANZO SURA YA 12 MPAKA 14.

Baada ya kifo cha baba yake, Abram alikuwa na miaka-75- akiwa pamoja na Sarai na Lutu waliishikilia nchi ya Kanaani. Ilikuwa ni kwa mwelekeo wa kiMungu aliye muamuri kuchagua maongezi haya wakati alipopokea ahadi ya jumla ile ambayo angekuja kuwa mkuu wa familia ya taifa kubwa katika Mwanzo 12:1-3.

Yeye alipita kwa njia ya moyo wanachi kwa njia kuu ya Shekemu. Shechem humaanisha "shingo (kati ya mabega); sehemu ya utumwa." Ilikuwa katika Shekemu mahali alipopokea maono kutoka kwa Yehova ufunuo zaidi ambao huu ulikwa ni nchi ambayo mababu zake wangeirithi. Abram aliweka bega lake kwenye kazi na kubainisha jukumu la kutimiza mapenzi ya Mungu. Maisha ya Kikristo sio mengine zaidi, bali ni kujawa na kazi na jukumu. Lazima tuichukue kazi ya Mungu kwa utayari pamoja na usikivu wa juu.

Sehemu iliofuata ya kusimamishwa kwa safarindefu ilikuwa mlimani kati ya Bethel na Ai mahali alipo jenga madhabahu. Wakati huo nchi ikiwa inateswa na njaa Abram alisafiri hadi upande wa kusini wa Misri sehemu zenye-utajiri wa nafaka. Kulikuwa, na kuhofu kwamba uzuri mkubwa wa Sarai ungeweza kuleta jaribukwa mfalme wa Misri na kuhatarisha maishamaisha yake mwenyewe kwenye hatari kubwa, alipanga kuwa Sarai angejiita mwenyewe kuwa ni dada yake. Sarai huenda alikuwa binti ya kaka yake Harani kilicho fanya habari yao kuwa nzuri Dna nusu ukweli D. uzuri wa Sarai uliripotiwa kwa mfalme wa Misri, naye alichukuliwa hadi nyumba ya harimu ya kifalme. Udanganyifu uligundulika, hivyo Farao pamoja na baadhi ya masononeko alimuondoa Abram kutoka nchini ingawa alikuwa na mali kubwa. Na kweda kufuatana na kishikizo cha muda cha, Cha Abram alirudi kutoka kaskazini kwenda kusini kwa wapalesitina hadi mahali pake pa kupiga kambi kati ya Bethel na Ai.

Hatimaye, Abram na Lutu walienda kila mtu na njia yake. Utajiri ulioongozeka wa watu wawili ambao ni ndugu ulikuwa ndiosababu ya mwisho ya utengano wao.

Mwanzo 13:6, 7a 4Na inchi haikuwatosha, kwa wao kuweza kukaa pamoja: kwa maaana utajiri wao ulikuwa mkubwa, kwa hiyo hawangeweza kukaa pamoja. Na kulikuwa na mapigano kati ya wachungaji wa mifugo ya Abram na wachungaji wa mifugo ya Lutu:

Abram alimpa Lutu chaguo kwa ajili ya umiliki ya nchi na Yeye alichagua sehemu yenye rutuba ya bonde la Yordani karibu na Sodom. Abram aliendelea na safari yake kama mhamahamaji katika utii kwa Mungu.

Mwzo 13:17 4Ondoka, ukatembee katika nchi hii katika mapana yake, na marefu yake maana nitakupa wewe nchi hii.

Wakati Abraham alipokuwa amechimbia hema yake katika uwanda wa mamre (karibu na Hebroni) mahali alipojenga madhabahu, Lutu alikuwa amechukuliwa utumwani mafalme Chedorlaomer wa Elam, aliye kuwa ameivamia Sodoma. Wakati habari za hiba ya Lutu ilipomfikia Abram, naye aliwafuatilia wapiganaji na alituma kwa njia Fulani wafalme wane ambao waliwashinda wafalme wengine watano. Mungu alimbariki Abraham kwa huu ushindi sio mbali kutoka Dameski. Mateka na nyara zilikombolewa, na Abraham aliamkiwa na mfalme wa Sodoma akiwa kurudi kwake na kwa mfalme Melchizedek mfalme wa Salem, kuhani wa Mungu aliye juu-sana, ambaye kwa siri alitokea juu ya matukio na kuwabariki na kupokea fungu la kumi la ngawira. Mara tatu ahadi imerudiwa kwamba vizazi vyake vitakuwa taifa lenye nguvu na kumiliki nchi ambayo katika hiyo yeye alikuwa mgeni na kasha alithibishwa na wasalemu wote wa sherehe za kidini. Abraham alikataa hata Dikiwi ya viatu D kutoka ngawira ya ushindi wake kwa hiyo hakuna ambaye angesema DMimi nime mtajisha Abraham. DAbraham alilinda Baraka yake kutoka Mungu kwa kukataa kila chanzo kingine. Katika yote utukufu ulikuwa kwa Mungu.

III. Uzalishaji wa Kimwili

SOMA MWANZO SURA YA 15 HADI 17 NA 21:1-21.

Miaka kumi ilikuwa imeshapita tangu ameondoka kwao, na utimilizo wa ahadi ulikuwa dhahiri zaidi kukumbukwa kwa mbali kuliko mara ya kwanza. Kwenye pendekezo la Sarai, ambaye wakati wakuwa na mtotowake mwenyewe ulikuwa umepita, alimchukuwa Hajiri kama mke wake mdogo. Hajiri alikuwa mwanamwali wa kiMisri wa Sarai. Hajiri alimzaa Ishmael wakati Abram alipokuwa na miaka 86. Ingawa alikuwa kama amezeeka, lakini hiyo Haikuwa ukamilifu wa ahadi ya Mungu.

Miaka kumi na mitatu ilipita, tangu pale Abram alipokuwa Hebron, wakati agano lilipo rudiwa upya, na kanuni ya tohara kuthibishwa kama ishara yake. Hapa, wakati alipokuwa na miaka 99, jina la Abram lilibadilishwa kuwa Ibrahim, (maana yake: baba wa mataifa mengi) na jina la Sarai likawa Sara. Ahadi ambayo Sara angekuwa nayo ya mwana ilikuwa inarudiwa kwa onyesho la ajabu lililoelezwa katika sura ya 18. Watu watatu walisimama mbele ya Ibrahim wakati alipo kuwa ameketi mlangoni pa hema yake mchana wakati wahari. Mkuu wa familia, na ukarimu wa mtu wakweli wa mashariki, aliwakaribishawageni, na kuwa takia mapumziko na kujiburudisha. Baada ya chakula, walitabiri kuzaliwa kwa Isaka, na waliendazao Sodoma. Ibrahim anasihi kwa Mungu kwa ajili ya Sodoma na kupitia Cutetezi wa Ibrahim Lutu na familia waliokolewa.

Kwa muda mrefu, Isaka, mwana wa ahadi, alizaliwa. Sara alikuwa amekasirishwa na dhihaka ya Ishmaeli kwenye Ddhifa kubwa Dalio ifanya Ibrahim kusherekea kwa mtoto kuachishwa ziwa. Katika Mwazo 21:10, Sara alikusudia kwamba Ishmael na Hajiri lazima wafukuzwe.

IV. Mwana wa ahadi na Jaribio

SOMA MWANZO 22.

Licha ya mapambano makubwa katika nyumba yake mwaneyewe, misukosuko kadhaa ya imani ya Ibrahim ilikuwa tayari kuja. Despite the great struggle within his own house, the severest trial of Abraham's faith was yet to come. Kwa kadiri miaka 25-30, habari ya kiBiblia ni kimya kuhusu Ibrahim, lakini kwa muda mrefu anapokea amri ya ajabu kumchukua Isaka, mwaye pekee, na kumtoa dhabihu mahali alipoelekezwa. Ibrahim hakusita kutii.

Waeb 11:17-19 4 Kwa imani Ibrahim alipojaribiwa, akamtoa Isaka kuwa dhabihu: na yeye aliyezipokea hizo ahadi alikuwa akimtoa mwanawe, mzaliwa pekee, mstr 18 kwa yeye aliyesemwa, Kwamba katika Isaka uzao wako utaitwa: mstr 19 Akihesabu ya kuwa Mungu weza kumfufua hata kutoka kuzimu; akampata tena toka huko kwa mfano.

Dhabihu ilikuwa imekaa kwa malaika wa Yehova, ahadi ya Baraka ya kiroho ilikuwa imefanywa kwa mara ya kwanza, na Ibrahim na mwanawe walirudi Beersheba.

Umiliki wa hazina yako kamwe hautakuwa wakompaka umekuja kwenye mahali (Mlima wa moria) mahali utakapo jiachia kwa Mungu. Matayo 16:25

Isaka alikuwa mwana wa ahadi ya Mungu. Hapa kuwa na dhambi ya kumzuia, Lakini Ibrahim alipaswa kuwa na hiari ya kujipoteza kwa Mungu kabla yeye hajamtunza.

Maty. 16:25; Mhubiri. 3:6; Mith. 23:26; Zab 37:4; I Mambo ya nyakati. 15:15; Mwanzo. 22:7

Bwana hitaji kwa Ibrahim kile ambacho kilikuwa cha THAMANI kwake. Isaka aliombewa muda mrefu na mwana wa kutamaniwa. Ni nini ambacho ni cha thamani kwako? (Kupanda katika huduma? N.k.)

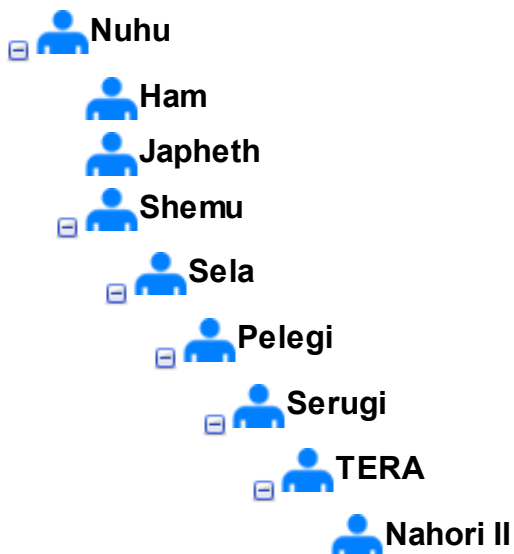
Mstr. 13, 14 Yehova-yire Bwana ndiye mpaji wangu —Isaka hakuwa tumaini la Ibrahim. tumaini la Ibrahimu lilikuwa kupumzikakwa kufarijika katika Mungu.

Kwa muda, Ibrahimu alikaa Beersheba, lakini tunamkuta baada ya miaka michache katika eneo la makazi ya asili huko Hebron, kwa maana Sara alikuwa ameshaa kufa, na alikuwa amezikwa katika kaburi la Machpelah. Kuna kiasi kikubwa cha miaka ya maisha ya Ibrahimu ilio wekewa alama na matukio machache. Baada ya ndoa ya Isaka na Rabeka na kuondoka kwake kwa Lahai-roi, Ibrahimu alimchukua mke Keturah, kwa yeye aliekuwa na watoto sita, Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbokoland Shuah, walio kuja kuwa mababu wa mababila ya kihamamahaji yenye kukaa kusini mwa nchi na kusini mashariki mwa Palestina. Ibrahimu aliishi kuona kwa polepole ukamilisho wa ahadi katikakuzaliwa kwa wajukuu zake Yakobo na Esau, na kushuhudia ukuaji wao kwa utu uzima. kwa umri mzuri wa miaka 175 aliwekwa D pamoja na watu wake, Dna kulazwa karibu na Sara katika kaburi la Machpelah na wanawe Isaka na Ishmael.

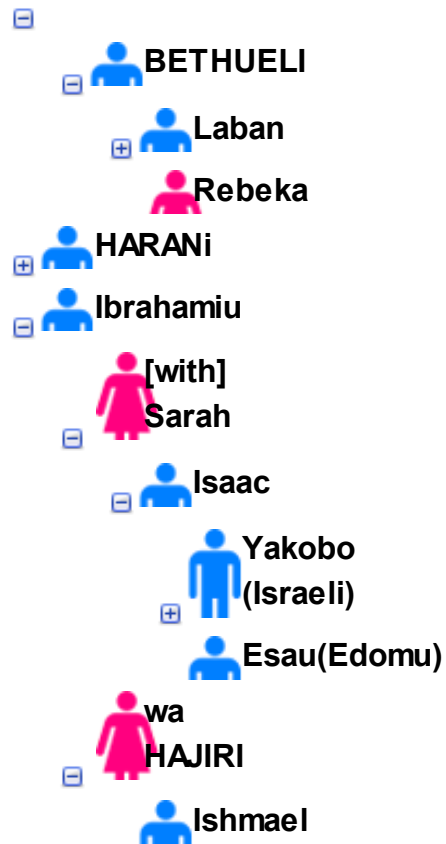
V. Urefu wa Maisha kutoka kwa Adamu Ibrahimu

jina	UMRI WAKATI WA KUZALIWA MWANA	MIAKA ALIOISHI BAADA YA KUZALIWA KWA MWANA	JUMLA YA MIAKA	REJEA YA MWANZO
Adam	130	800	930	5:3-5
Seth	105	807	912	5:6-8
Enoshi	90	815	905	5:9-11
Kenani	70	840	910	5:12-14
Mahalaleli	65	830	895	5:15-17
Yaredi	162	800	962	5:18-20
Henoko	65	300	365	5:21-24
Methusela	187	782	969	5:25-27
Lameki	182	595	777	5:28-31
Nuhu			950	7:11; 9:29
Shemu 98 wakati wa mwisho wa Gharika			600	11:10-11
Shemu	100		600	11:10-11
Arfaksadi	35		438	11:12-13
Sela	30		433	11:14-15
Eberi	34		464	11:16-17
Pelegi	30		239	11:18-19
Reu	32		239	11:20-21
Serugi	30		230	11:22-23
Nahori	29		148	11:24-25
Tera	70		205	11:26-32

VI. MTI WA FAMILIA

Isaka 25:19-35:29

Isaka alikuwa mwana wa Ibrahimu na Sara ambaye jina lake linamaanisha kicheko. (17:17; 18:12; 21:6.) Alizaliwa huko Gerari wakati Ibrahimu akiwa na umri wa miaka 100 na Sara akiwa na umri wa miaka 90. (17:17-21;21:3-12)

Habari ya Isaka ni moja ya mambo machache ambayo Mungu alichagua jina kwa ajili ya motto na kulitangaza kabla hajazaliwac. Katika agano la kale tunayo: Isaka, Ishmael, Sulemani, Yosia, Koresh, namwana wa Isaya; katika Agano jipya tunayo: Yohana mbatizaji na Yesu.

Isaka ni mwana wa agano na alitahiriwa alipokuwa na siku nane.Kulingana na Yusufu,Isaka alikuwa na umri wa miaka 25 alipokuwa anatolewa kuwa sadaka kwenye mlima wa moria katika Mwanzo 22:12. Isaka pia ni mfano wa Kristo aliyejitoe mwenyewe kwa ajili ya dhambi zetu. Mama yake Isaka, Sara, alikufa wakati yeye akiwa na umri wa miaka 36. Baada ya kifo cha mama yake,Isaka alimwua Rebeka.Isaka ndio mtu pekee wa mashariki aliye kuwa na mke moja tu.Hii hesabu katika Mwanzo 24 ni mfano kwetu wa bibi harusi wa Kristo.Isaka alikuwa na wana wawili tu:Yakobo na Esau.Isaka aliishi miaka 180.

Utofauti-kati ya Ishmael na Isaka	
Waga I4:28-31; Mwanzo 16:1-16	
ISHMAEL	ISAKA
Ishmael ni aina ya kimwili na ile asili yatama za kimwili zamani;	Isaka ni mfano wa wale ambao wamezaliwa kwaRoho.
Uzalishaji wa kimwili	Mwana wa Ahadi ya Mungu
Msitari wa damu wa waMisri(tama,za kidunia)	Msitari wa damu ya Masiha (Watoto wa kirohowa Ibrahimu.WagI3:29)
Uwepo wake ulizalisha ugomvi	Kuzaliwa kwake ilizalisha furaha,ilisababisha kicheko
Mzaliwa Mtumwa	Mzaliwa Mrithi (War.8:17)
wewe Mungu umeniona	Kicheko
Mtu wa porini;Mkono wake uko kinyume cha kila mtu (Utayari wa kupambana wa Kiisilamu)	
Atakaa katika uwepo wa ndugu yake(ingawa ahadi ilitolewa ya hesabu,hakuna ahadi iliotolewa kama kwa sehemu katika nchi ya Ahadi.Mwazo.16:10,12)	Ahadi ya Ongezeko-Umiliki wa Nchi

Yakobo (25:26-47:31)

Yakobo inamaanisha mchukua nafasi ya mwingine,hiyo ni,mshika-kisigino,Yule anaye kuja nyuma ya mwingine na kushika kisigino cha mshindani wake.Yeye alikuwa ndugu pacha kwa Esau aliye kuwa kaka mkubwa.Mungu alimhamisha Yakobo mchukuwa nafasi ya mwingine kuwaq Israel Mwanawa kifalme wa Mungu.Kulikuwa na mchakato mkubwa wa maendeleo ya tabia ya Yakobo na hakuna sifa nyingine bainifu ya Biblia kuwakilisha zaidi kwa ukamilifu mapambano kati ya asili ya chini na ya juu,kuliko ya Yakobo.

Kuanza kwenye kiwango cha chini,maisha ya Yakobo yafikia kimo cha utukufu pekee na kunywea tena kwenye juhudi hafifu kwa ajili ya kupata.dharura za Yakobo kwenye tamaa kali juu ya uso wa imani yaushindi.katika ukorofi ya udhaifu wake wote,hakuna msomaji mcha Mungu ambaye hujifunza historia ya maisha ya kupanda na kushuka ya mtu huyu na kuweza kuonashaka kwamba yeye alikuwa chombo teule cha Mungu.

I. MAWAZO YA UFUNGUO

Kuna mawazo mawili ya ufunguo ambayo huyafungua maisha yake na kumwaga nuru juu ya historia yake:

1) Kutokufurahi kulikozalishwa na shida ya familia na mitala.

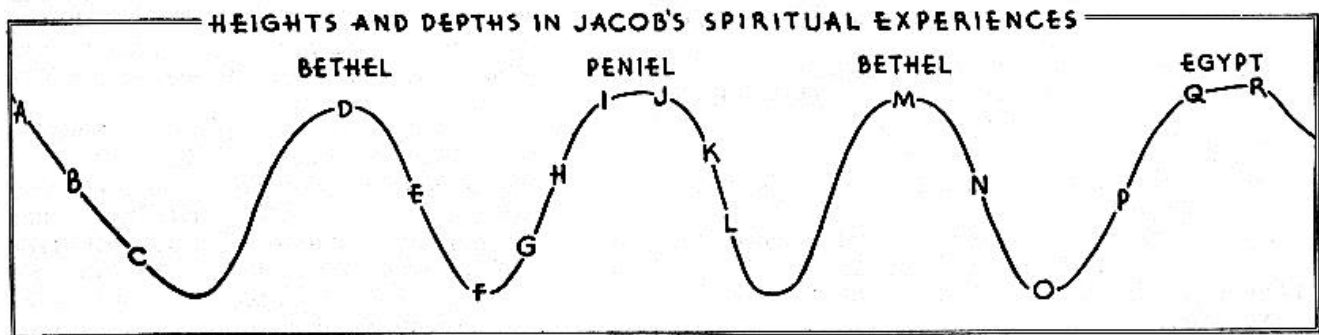
Huu ukweli umetolewa picha kutoka mwingiliowa maisha yake ya kupanda na kushuka.

2) Nguvu ya kuhamishwa ya ushirika na Mungu.

Ukweli huu unaangaza kwa wazi uzoefu wote wajuu sana wa mtu huyu mteule.This truth shines clearly through all the loftier experiences of this chosen man. Katika mchoro jaribio limefanywa kutoa picha kumwelezea mwanadamu na sifa za lazima za Mungu zilizo dhihirishwa katika maisha yake.Alama za msitari uliopindwa vilele vya mlima na viwango vya chini vya maisha yake ya kupanda na kushuka.

II. NUKUU:Herufi zinazo rejea pointi kwenye michoro.

[1]

MAISHA YAKE YA MWANZO. Kiwango cha chini,shida za nyumbani.

A. Anamdanganya ndugu yake,Esau,inje ya usawa wake angavu,
25:39-34

B. Alidanganya baba yake aliye kuwa mzee sana,27:1-29

C. Alikimbilia Harani kutafuta kuokoa maisha yake. 27:41; 28:1-5.

UZOEFU WA USIKU KWENYE KIWANGO CHA JUU.

D. Maono ya kiroho na nadhiri huko Betheli,28:10-22.

HUKO HARANI.shida za kifamilia zaendelea.

E. Mapenzi ya upendo yamenyimwa na udanganyifu kuhusu ndoa yake, 29:15-30

F. Juhudi yake pamoja na -baba- mkwe wake,na wivu kati ya wake zake, 30:1-43.

G. Mwuondoko wa upande wa juu,Mungu anamwita kurudi katika nchi ya ahadi, 31:3. Kuondoka kwa siri alifuataliwa na baba- mkwe- wake 31.

H. Katika njia ya maisha yake ya utii alikutwa na wajumbe wa kimalaika, 32:1,2.

UZOEFU MWINGINE MKUBWA WA KIROHO

I. Mtazamo wa Esau na watu mianne wamsababisha kukimbilia kwenye maombi, 32:3-12

J. Ashinda usiku kucha kunyan 9ganya na malaika katika mieleka kwa kusihi bila kumwacha.Anaupata ushindi na jina lake kubadilishwa kuwa DIsrael," 32:24-32. Anapata madhara katika kukutana na ndugu yake, Esau, 33:1-16.

K. Binti yake Dina anajisiwa, 34:1-5.

L. Katika roho ya kulipisa kisasi mwanae aleta shida juu yake, 34:7-31.

M. kufika Betheli, anakumbuka maono yake yamwanzo pale na kujenga madhabahu, 35:1-15.

MIAKA YA BAADAYE. Shida ya nyumbani bado ina endelea.

N. Upendeleo wa uzazi na wivu wa familia unapelekea Yusufu kuuzwa Misri, 37:1-36.

O. Shida za familia nyingine, 38:1-30.

P. Kutukuzwa kwa Yusufu D na wito wa kiungu kwenda Misri, 39 to 45; 46:1-4

SIKU ZAKE MWISHO

Q. Wakati wakufa anawabariki wajukuu na wanawe, 48; 49.

R. Kwa mambo mengi inafikiriwa kuwa alitabiri ujio wa masiha, 49:10

MAANDISHI YA MWISHO:

[1]Iliorekebishwa kutoka Thompson Chain Reference Bible.

Yusufu (30:1-50:26)

I. His Birth

Raheli alikuwa tasa na alikatishwa tama kwasababu hiyo. Na hata aligeuza ile kukatishwa tamaa kwake juu ya mme wake, Yakobo na kumlaumu kwa ajili utasa wake. Inje ya ugomvi wa ndoa yao ulichipuka mpango moyo D wa Raheli 4wangefuatisha toka wazo la Ibrahimu na Sara la utiaji mimba mbadala. Hili na juhudi za mashindano zaidi na Lea ilotokea katika watoto kumi wa Yakobo lakini ilishindikana kusafisha moyo wa Raheli kwa sababu tamaa ya moyo wake ilikuwa kupata mtoto wake mwenyewe. Msitari wa 22 unasema kwamba Mungu Calimkumbuka D Raheli na kumpatia mwana. Hii haerejei kwamaba Mungu alimsahau, bali inasisitiza kuonyesha Mungu alitambua au alikuwa akimwazia kwenye wakati mwafaka. Raheli alijisikia amesahaulika na kutositahili, lakini Mungu. alikuwa na mpango wa kumbariki.

Kusitahili-kibinafsi kwa Raheli ilikuwa imefungiwa juu katika uwezo wake kumpa Yakobo angalau mwana moja na alijihisi kama kujilaumu kwa sababu utasa wake. Ushuhuda wake wa ushindi ulikuwa kwamba Mungu amechukuwa aibu yake kwa kumpatia mwana, Yusufu. Mungu pekee anaweza kuondoa aibu ya dhambi. Hakuna uwezo katika binadamu wa kumpendeza Mungu inje ya kazi ya wokovu wa Kristo. Hakuna juhudi ya mwenye dhambi kuweza kuzalisha uzima, bali muujiza wa wokovu ni Cutasa wetu Dna Caibu Dkuondolewa! sio tu kwamba Mungu anaponya utasa wake na kuondoa aibu yake, bali alirudisha imani yake. Alimwita mwanaye Yusufu kumaanisha Mungu aweza kuongeza au ongezeko; aliongezewa kwa sababu alijua Bwana angeweza kumwongezea mtoto mwingine. Alikuwa sahihi kwa sababu mwishowe alimzaa Benjamini. Alas, Raheli alikufa kutokana na matatizo ya uzazi.

II. His Character

A. Excellence

Yusufu alikuwa moja ya watu wanoonekana kwamsimamo wa Biblia kwa sababu ya tabia ya utu wake na magumu ya hisia yasiyoya matakwa kushinda ubora wote katika maisha. Upendeleo wa Yakobo katika kumpa koti lenye rangi nyingi na hata usikivu maalumu wa Bwana ulikuwa kwa Yusufu katika kumpatia ndoto za utukufu wa mwisho uliowakasirisha ndugu zake kwa wivu.

KOTI: Lilikuwa koti la kanzu ndefu ambalo lilikuwa vazi la mkuu wa kazi na sio la mfanya kazi. Lilikuwa kanzu la rangi nyingi ambalo kwa ukubwa lilitofautiana na mavazi ya kazi za kila siku ambayoyalilazimishwa hakuna marembo ya gharama au mtindo wa utiaji rangi wa kisanii. Kanzu kwa wazi ilifanywa kwa utofauti kati ya Yusufu na ndugu zake. (upendeleo maalumu wa baba yake kwa upande wa Yusufu ulikwa kwa sababu ya Raheli.)

B. Dreams

Yusufu alikuwa kijana mdogo mwuota ndoto ambaye ndoto zake zilikuwa kweli hata kama mwanzoni alikataliwana ndugu zake. Anashikilia ndoto ambazo Mungu anatoa kwa sababu wao ni kikomo kwa ajili ya maisha.

NDOTO 1: miganda ya ndugu zake ya ngano ilisujudia mganda wa Yusufu.

NDOTO 2: Jua, Mwezi na nyota kumi na moja zilimsujudia Yusufu.

C. Faithful

Yusufu alitiwa utumwani, alishitakiwa kwa uwongo na alisahauliwa na watu, lakini alikuwa mwaminifu hata katika mazingira magumu. Yusufu alifurahia uwepo wa Mungu na kushinda ujasiri wa bwana wake. Yusufu alikuwa na uzuri wa kimwili, lakini hiyo kamwe haikuwa mtego kwake. Yusufu alipinga jaribu na alikuwa kimya katikati ya mashitaka ya kuchukiza na adhabu isio ya haki. Yusufu mfasiri wa ndoto alithibiti kuta za gereza ili kumwokoza mnyweshaji mfungwa. Yusufu ni mfano kamili wa Kristo na wa mshindi. Yusufu alidhihirisha hekima kubwa, upendo wa kindugu, moyo wa kupenda ibada na unyenyekevu kamili kwa Mungu. (Mwanzo. 43:20; 45:8,14,23; 47:7.) Alijua kugeuka vema kwa ajili uovu na Mungu alihifadhi familia yake kwa njia ya ukarimu wake.

Kutoka

I. Dhamira ya kusudi:

Kutoka(au Dkuondoka C)kwa wayahudi kutoka utumwani wa waMisri 4WOKOVU na UKOMBOZI.

II. Mstari wa ufunguo:

“ nami nimeshuka ili niwaokoe na mikono ya Wamisri, niwapandishe kutoka nchi ile, hata nchi njema, kisha pana; nchi ijaayo maziwa na asali; hata mahali pa Mkanaani, na Mhiti, na Mwamori, na Mperizi, na Mhivi, na Myebusi. 3:8

III. Watu wakuu:

IV. Farao;Musa na kaka yake, Haruni.

V. Dondoo fupi:

I. Mateso huko Misri (1:1-13:16)

II. Kusafiri kwenda mbele- kufika Sinai (13:17-19:25)

III. Kutolewa kwa sheria za Mungu kwa watu wake (20-24)

IV. Kujengwa kwa hema ya Mungu (25-40)

VI. Matukio yalitukia lini:

1500 B.C.

Kuzaliwa kwa Musa -> Kichaka -> kinacho waka Mapigo 10 -> Bahari ya shamu -> Amri 10

VII. UTANGULIZI WA KUTOKA

Kichwa habari cha kitabu hiki kina kuja kutoka tafasiri ya zamani sana katika kile ambacho kiliitwa Dkutoka Dambayo humaanisha Ckwenda inje Dkutoka Misri.hiki kitabu kiitwa kwa Biblia za kiebrania Dhaya ndio majina yake D (Weelleh Shemoth) ambayo ni kufungua ibara ya kitabu. Uzazi unaotambulisha unaonyesha jinsi ya kuhusianisha katika muda mfupi,Israel na familia yake kwa ukubwa waliongozeka kwa uhalisi kutimiza ahadi ya Mungu kwa Ibrahimu.Kitabu cha Kutoka yawezekana kwa mara ya kwanza kilikuwa kama kitabu kimoja pamoja na kitabu cha Mwanzo na kujumlisha kipindi cha miaka mia moja na arobaini na tano,kutoka kifo cha Yusufu hadi ujenzi wa hema ya kukutania kule jangwani.

Suffering in Egypt (1:1-13:16) Mateso huko Misri (1:1-13:16)

I. Utumwa wa wana wa Israel (SURA 1)

Israel lilikuwa taifa dogo linalo hamahama("nafsi 70 " 1:5) wanaenda Misri, bali walikuwa wanazaana na kuongezeka kwa hiyo walikuwa wanaenda kuijaza nchi (1:7). Kwenye Kutoka kulikuwa na wayahuditakriban milioni mbili.

Farao aliwazawadia sehemu zenye rutuba na mto delita unaotoka mto mkubwa wa Naili unaojulikana kama Gosheni kwa Familiaya Yusufu. Hii sehemu ya aridhi ilianza kama sehemu ya uhuru na yenye vyakula vingi, lakini kwa baadaye ilikuwa inahamishwa kuwa sehemu ya utumwa. Yusufu, na ndugu zake,kizazi chao chote kilikufa na mfalme mpya aliinuka na kutawala hiyo nchi Dambayo hakumjua Yusufu. D [The Hyksos ("watawala wakigeni" kutoka kaskazini mashariki) yawezekana waliivamia Misri muda mfupi baada ya kifo cha Yusufu.ukweli huu unaweza kuwa sehemu ya sababu ya Waebrania kushindwa kuwa na upendeleo kwa wa Misri kwa hiyo inaonekana haraka kwa inje.]Huyu Farao alihofia idadi kubwa ya waisraeli na alianzisha mpango wa mateso.WaMisri waligundua ule ugumu walipowatesa waebrania,zaidi walistawi!Tangu vipindi vikali vya mateso,kanisa la Mungu limesha kuwa. Upepo wa mateso hupulizia moto wa uamsho!Hebu tulinganisha vifungu vya maneno vinaelezeakuhusu Israel na juhudi za farao:

WAISRAELI	WAMISRI
Wenye kuzaa,waliongezeka kwa wingi,waliijidisha,walizidi kuwa na nguvu na kukua,nchi walijaza nchi,na zaidi wamekuwa na nguvu kuliko sisi[WAMISRI]	Wawekeeni wakuu wa kazi juu yao ili kuwa tesa kwa mizigo ya kumjengea Farao,walihuzunika kwa sababu ya waisraeli, [kuwafanya]kuwafanya kutumika kwa ukali,waliyafanya maisha kuwa machungu kwa utumwa mgumu
zaidi wayahudi waliongezeka na kukua...	...zaidi waMisri waliwatesa wayahudi
watu waliongezeka na kuwa na nguvu sana	kama atakuwa mtoto wa kiume,mtamuua

mkakati wa farao wa kuwauwa watoto wa kiumeulishindwa mwishoni kwa sababu ya wakunga waliochagua kumwogopa Mungu zaidi ya mwanadamu. Mungu aliwalinda na kuwabariki wale wakunga, Shipra na Pua, kwa ujasiri, CMungu aliwafanya kuwa nyumba, Dhiyo ni ,aliwalinda na kuruhusu wao kuwa na watoto wengi wao wenyewe. Farao aliitikia uasi huo kwa kufungua badiliko la mauwaji kwa kila Mmisri. Ni juu ya uadui huu na madhari ya hatari ambayo Musa alifanyiwa njia yake ya kupitia kama mtoto mchanga mlawi.Amri hii ilikuwa imetolewa labda wakati mwingine baada ya kuzaliwakwa Haruni na kufutwa kwa muda mfupi baada kuzaliwa kwake Musa.(Yawezekana,mtoto Musa alivutia kwa binti Farao na alikuwa na kitu Fulani cha kufanya huko mwishoni.)

II. Wito wa Musa kuwa kiongozi na mkombozi (SR. 2-4)

A. 2:1-4 Mpango wa wazazi wa Musa:Walimtumainiwote walimtumaini Mungu

na wote ni walawi, Amramu na Yokebedi walioana. walikuwa na watoto wawili kabla ya Musa, Haruni na Miriamu. Maandiko yanasema Miriamu alichukua taarifa kwamba Musa alikuwa mtoto Cmuzuri DMama alikuwa hajawahi kuona kamwe mtoto mbaya, lakini labda amri yakuoinekana kama ya kifo ilimsababisha Yokebedi kutathimini afya yake motto kiume mchanga mdogo sana. Kila maisha mapya huwa ni ya thamani sana na zawadi kutoka kwa Mungu. Amri ya Farao ilikuwa ya kutisha na ingeweza kulinganishwa na mamia na mamilioni ya mimba zilizo tolewa na wale walio jihusisha siku zilizo pita miaka 40 iliopita. Mtu akiuona uzuri huo, mtoto wa kufurahisha na Yokebedi alikuwa ameazimia hakuna hata moja, hata kama Farao aliuwa anaenda kumuua motto. Kwa miezi mitatu alimficha. Nayeye alikuwa amemfunika nguo za kuzuia baridi kila anapolia na labada alimfunika kwa bulanketi kila aliposikia sauti au kusikia kishindo cha mguu kutoka inje. Yokebedi alichukuwa kila tahadhari na alikuwa mlinzi mwangalifu wa shehena yake ya thamani, bali alitambua, kama mtoto, alivyokua anakua lilikuwa jambo la wakati kabla ya yeye kugunduliwa.

“ Kutoka 2:3— Na alipokuwa hawezi kumficha tena, akampatia kisafina cha manyasi akakipaka sifa na lami, akamtia mtoto ndani yake, akakiweka katika majani kando ya mto.

Na kisafina kilikuwa kama mashua ndogo au kikapu kilichotengenezwa kwa matete cha kiMisri kilichoitwa mafunjo. Hiki kilikuwa angalau matumizi ya kawaida katika Misri kwasababu vianzo vyenye nguvuzaidi vilikuwa bado havijawa vingi.

B. 2:5-10 Iligunduliwa, Aliitwa na Kuinuliwa nabinti Farao.

Miriamu kwa huruma alimlinda kaka yake alimweka kwa upole mahali salama kati ya Cmawe bapa ya kusakafia D au matete (labda mafunjo). Kwa tahadhari ya silika ya mama na maafikiano ya kiMungu sanduku lilikuwa limehifadhiwa katika sehemu ambayo itakuwa rahisi kwa binti Farao kuona wakati akioga katika mto Naili. Hii ilikuwa ni kuondolewa kwa ujasiri, lakini kwasababu Mungu alikuwa anaongoza njia, Musa alikuwa salama kwa kadiri iwezekanavyo! kitoto kichanga kiligusa moyo wa binti Farao na kwasababu alimtoa kutoka majini, alimuita jina Musa. Binti Farao (Yusufu wa historia alipendekezwa jina nayeye kuwa Thermathia) aliamru mamaye Musa kumtunza na kumhudumia mpaka wakati wakulikizwa ziwa. Katika nyumba ya Farao, Musa alibahatika kusoma na sitarehe za kiMisri.

C. 2:11-15 Musa aliua na kutoroka.

Musa alikuwahafai tena kubakia katika mahali pa Farao. Anafanya ushangao kuchagua kuwa na watu wake waebrania badala ya kuwa na waMisri. Siku moja Musa alichukuwa furusa ya heshima kwenda kuwatazama hali ya waebrania na alikasirishwa sana kwa kadiri alivyo shuhudia kutendewa isivyo haki watu wake wanavumilia.

“ Kutoka 2:11, 12— aligundua Mmisri akipigana na Mwebrania, moja wa ndungu zake. 12 alimnyonga na kumficha kwenye mchanga.

Moyo wa Musa ulikuwa ni kuokoa watu wake kuto utumwani mwao, lakini hii HAIKUWA njia ya Mungu. Mungu alikuwa na mpanga uliohusisha wamisri kuwatoa Waebrania na kuwapa utajiri kama sehemu ya mafao yao. (3:21) Musa alilazimika kukimbilia Midiani kwasababu kulikuwa unashahidikuhusu mauaji yake Farao aliyasaka maisha yake.

D. 2:16-22 Musa aliwasaidia binti wa Reueli na Kukaa katika Midiani.

Midiani sehemu ya Uarabuni mashariki mwa bahari ya shamu karibu na mlima Sinai. Wakati Musa alipofika Midiani, alishuhudia kuonewa kwa binti za Reueli kuhani. Musa anachezea sehemu ya shujaa kuwalinda dhidi yawachungaji wakatili. kama zawadi ya kishujaa kwake, alikuwa amealikwa kwenye karamu ya jioni mwishowe alimpewa Sipora amwoe. Sipora alimzaa Geshom ambaye jina lake linamaanisha mgeni hapa au mkimbizi. Musa pia alikuwa na mwana mwingine aliyeitwa Eliazari (18:4), lakini kwasiri hakuna kutajwa kwake katika kifungu hiki maalumu. Sharit lingekuwa lazima hapa kwasababu Kutoka 4:20 inasema kwamba Musa alimchukua mke wake na wanawe pamoja naye wakati walipokuwa wanarudi Misri. Musa alichukua wito wa kichungaji tangu kipindi cha miaka yakearobaini huko Midiani.

“ Kutoka 3:1 Sasa Musa alikuwa akijunga kondoo wa Yethiro mkwewe, kuhani wa Midiani:

Wakati unapolinganisha Kutoka 2:18 na 3:1, kuna baadhi ya maelezo ya lazima kutoa haki ya matumizi ya majina mawili "Reueli" na "Yethiro" kwa maana majina yote haya yameonekana kutolewa kama majina ya baba mkwe -wa- Musa. neno la utambuzi la kiebrania tunatafasiri -baba- mkwe katika Kutoka 3:1 imetafasiriwa -mwana alioa- binti -yake Mwanzo 19:14. Wasomi wengi wa kiebrania wamefumbwa na neno hili, lakini linaonekana ni neno la jumla kwa ajili ya uhusiano wa ndoa, na muktadha wa matumizi yake unaweza kutambulika tu kwa maana yake sahihi. pamoja na hili katika ufahamu, baadhi hukisia kwamba Reueli lilikuwa jina la baba mkwe wa Musa na Yethiro au hobab alikuwa mwana wa Reueli, na shemeji yake -na Musa. Bado inawezekana kwamba Reueli, Yethiro, Ragueli, Hobab, Keyni yote ni majina ya mtu moja, Mkwewe Musa. Uwezekano wa tatu ni Reueli alikuwa babu wa Sipora na Yethiro kwa haraka baba wa wadada sita baba mkwe wa Musa. (Kut 2:18; 3:1; 4:18; 18:1; Hes 10:29; Waamzi 1:16; 4:11)

E. 2:23-4:28 Mungu amepanga mpango wake mkuu wa ukombozi katika Mwendo.

Karibu miaka arobaini baada ya Musa kutoroka Misri, mfalme wa Misri alikufa. Kifo cha Farao kilimfanya Musa kurudi Misri yawezekana tangu alipofanya utafiti kuhusu Musa kumuua mMisri. Pia, kwa wakati huu kilio kwa ajili ya ukombozi miongoni mwa watumwa wa kiebrania kilikuwa kinakuja kufikia upeo. Mungu alisikia maumivu yao katika kumbukumbu la agano lake na Ibrahimu, Isaka na Yakobo walikuwa na heshima, hiyo ndio ambaye Mungu alijali kwa ajili ya ahadi yao na wala hakudharau kilio chao.

Katika kuitikia kilio cha Israel,Mungu alipanga katika mwendo wa mpango wake kimujiza wa ukombozi kwa kufanya ziara isio yakawaida kwa Musa.Musa,aliye chungu mifugo ya Yethiro,aliye ongoza kundi nyuma ya jangwa kwenye mlima wa Mungu(mlima huu ulikuwa na vilele viwili vilivyoitwa kwa majina mawili Horebu na Sinai .Sinai ni jina linalo pendwa sana tangu linamaanisha kichaka na linafanya rejea ya ziara ya muujiza ya Mungu.) Kama alivyofanya kukwea kwake kwenye mlima,Musa alikuwa ameshitushwa na kichaka chenye moto ambacho hakikuteketea. Ukweli ni kwamba kichaka hakikuteketeailikuwa ni udadisi mkuu kwa Musa na aligeuka upande ilikukiangalia.Moto haukuwa Mungu,bali Mungu alizungumza kupitia katikati ya moto.Mungu anazungumzwa kama moto katika mistari mingine ya maandiko matakatifu,lakini ni kama wazo la usemi.

1)Moto ambao haukuteketeza kichaka unazungumzia huruma ya Mungu.kama vile kichaka kilivyokuwa hakiteketi,Musa aliweza kuzungumza nao na kutazama udhihirisho wa Mungu bila kukauka.watakatifu wa Mungu hawateketezwi na moto wa Mungu,bali hutakaswa!Linganisha Zab 68:2 na Luk3:16.

2)Moto ulao unazungumzia ukali na shauku yawivu wa Mungu kwa ajili ya watu wake. (Kumb. 4:24;9:3; Eze. 36:5; 2 Wathesal. 1:8; Ufunuo. 20:9)

Musa alikuwa na maswali kadhaa ingawa wao walikuwa na ushahidi wa udhaifu wake, sasa ulikuwa muda wa kuyashughulikia! Kama Musa alisubiri mpaka asimame mbele ya Farao kuhesabu gharama na vipengele vya swali lake, aliweza kuinama chini kwa uwongo kwa mfalme na kufanya ishara ya kurudi nyuma kwa haraka.Hapakuwa na faida katika kuwa na kitu chochote zaidi ya kujiachia kwa Mungu asilimia 100% kwasababu hapakuwa na kuepushwa kwa hukumu yake. Tunaweza kukutana na hasira yake sasa wakati ikiwa imechanganywa na huruma au baadaye wakati wahukumu ya mwisho iliopangwa.Haiwezekani kupata urahisi wowote kwa kujaribu kuepuka masahihisho. Musa alikuwa dhahiri mbele za Mungu pamoja na maswali yake na baada ya baadhi ya maonyo na maelekezo kutoka kwa Bwana,yote yalikuwa bora kwake kwa ajili hiyo:

1Mimi ni nani? 3:11,12 Mungu hakumwagiza Musa kuzungumza tu,bali alimpa maneno mazuri ya kusema.Musa alikuwa anatumwa chini ya mamlaka ya Mungu mkuu na sio chini ya baadhi ya haki za kuzaliwa kwake mwenyewe.

2Jina lako nani? 3:13-22 MIMI NIKO (linganisha na Yoh 18:6.)

3. Itakuwaje kama hawataniamini? 4:1-9 Isharambili (Adha-Ukoma) Musa alivipewa.Walisema mambo ya wito,matakwa na mamlakaya Mungu. Mhudumu wa Mungu anenda katika jina la Mungu na ishara hizi zitafuatana na wale waaminio. (Mark 16:17)

4Je mwingine zaidi anaweza kufanya kwasababu mimi siwezi kuongea? 4:10-17 Mungu anaitikia kwa karipio lenye nguvu sana la Musa.

F. Katika 4:18-26,Musa alijifunza somo kwa wazi: Mungu anahitaji utii(kamili) unaojitokeza bila kutajwa.

Mungu atatumza neno lake na anatutazamia kutunza mwisho wetu wa majadiano.upungufu wa Musa karibu unamgharimu maisha yake alikuwa aepushwe tu kwa tendo la Sipora.

G. 4:27-31 Musa aliunganishwa na Haruni- ilikupokelewa na Waisrael.

Watu waliziona ishara wakaamini na kumwabudu Mungu kwa kutambua kwake utumwa wao.

H. The Preparation of Moses

1.

a.

“ Mndo 7:22 Na Musa alifunzwa hekima yote ya wa Misri, alikuwa mkuu katika maneno na vitendo.

Baada ya mafunzo yote kukamilika Misri ilikuwa inatoa zawadi, Musa alikuwa bado anavingi vya kujifunza kuhusu kumfuata Mungu na kuongoza watu wa Mungu.

b.

“

III. Changamoto ya nguvu ya Farao (Sura. 5-11)

Mara tisa katika hesabu hii tunasoma maneno Cwaache watu wangu waende. Dlikuwa ni mapenzi ya Mungu kwamba Waebrania wawe huru na aliifanyia hii kazi kwakweli kama alivyo ahidi (3:21). Ilikuwa mapenzi ya Mungu kwamba Wamisri wa watoe Waebrania na kwamba Waisrael wasingejipatia uhuru wao tu kwa uasi wa kijeshi. Hii kutolewa inje ingekuwa hatimaye kuishia na Wamisri kuwapa Waebrania mali nyingi na zawadi kama walivyoondoka.

Kwa ajili ya hii kutokuvumilika kuchukuwa vingi ilibadilisha mioyo na akili za Wamisri. Mungu alimwandaa Farao na waMisri kwa ajili ya maagano makuu ya Waebrania kwa kuthibitisha Yeye pekee alikuwa Mungu na sio mungu wa uwongo wa Misri ambayo angesimama kinyume na Yehova. Pamoja na usahihi mkuu kuliko daktari yeyote mpasuaji, katika mapigo kumi tu Mungu kwa utaratibu aliwaabisha miungu ya kudhaniwa ya Misri.

Mapigo kumi huko Misri				
	Kutoka	Hukumu	mungu wa uwongo ashindwa	Maelezo ya mungu wa uwongo
1	7:20	Maji kuwa damu	OSIRIS=3DMUNGU WA KIMISRI	mungu wa mto naili
2	8:06	Pigo la chura	HEKI	mungu mke wa chura
3	8:17	Pigo la chawa	SEB	mungu wa dunia
4	8:24	Pigo la inzi	HATKOK	mke wa mungu wa Kimisri
5	9:06	ugonjwa ya mifugo	APIS	mungu dume mtakatifu
6	9:10	Majipu	IMHOTEP	alikuwa tabibu
7	9:24	mvua ya mawe na moto	SHU	mungu wa angahewa
8	10:13	Pigo la nzige	SERAPIA	mungu alindaye
9	10:22	Siku tatu za Giza	RA	mungu jua
10	12:29	Kifo cha mzaliwa wa kwanza	ALL	Kutoka 12:12

katika mistari tisa,tunahali ya moyo wa Farao ilioelezwa:mgumu.Maandiko yanasema Bwana aliufanya mgumu moyo wa Farao,vile vile Farao mwenyewe alijifanya mgumu moyo wake.Mungu anaweza kugeuza mioyo ya wafalme bila kuvunja sheria yauhiyari.kwa kufuta yote

Ilikuwa kwasababu ya uchaguzi wa Farao mwenyewe kwamba vile vitu vilivyo leta shida vilikuja juu ya Misri na mungu alichukuwa furusa hii sio tu kuleta hukumu juu Misri kwa ajili ya kuwatendea vibaya Waisrael,bali pia ni kumnyenyekesha.Kuna Mungu moja tu aliimba mbingu na nchi na hakuna mwingine pembeni mwake.Huu ni uhakika usionashaka uliothibitishwa na ukombozi mkuu wa Mungu wa watumwa wa kiebrania.

IV. Pasaka ni— Picha ya Yesu kama mwokozi (12:1-13:16)

Hitimisho la mapigo kwenye usiku wa manane:wa tar 14 April

Ukombozi wa Waisrael toka Misri ni tokeo muhimu sana katika Agano la kale (kukataa kwao kuhusu Yesu katika Agano jipya kunge fikiriwa kwa umuhimu zaidi). Usiku kabla ya waisrael kutoka ulikuwa usiku wa sherehe ya tamko la dhati ambalo lingekumbukwa milele (12:24). Hata kwenye siku hii usiku wa Pasaka unaadhimishwa kila mwaka kwa sababu Pasaka ilichukua nafasi mnamo tar 14 April

Pasaka ilikuwa nini na nini umuhimu wake kiroho?

Habari za kitu kimoja kimoja kuhusu Pasaka	Aina ya chapa ya Pasaka
Iliwekwa alama usiku kabla Kutoka	ukombozi mkuu wa Mungu inje ya dhambi 4ni wokovu
Kila kaya ilichagua mwanakondoo 4asiye na waa	Kristo alikuwa hana dhambi na alikuwa dhabihu kamilifu
Mwanakondoo alitolewa katika kaya mnamo tar10	Kristo aliishi na watu kwa zaidi ya miaka 33
Usiku wa tar 14 April	Kristo alitolewa dhabihu kwa ajili ya wote
Damu ya mwanakondoo ilipakwa kweye mlango	Damu ya Yesu lazima ipakwe kwenye kila moyo
Walikula mwanakondoo wa Pasaka	Kila mtu lazima amiliki maisha ya Kristo
Walikula mikate isiotiwa chachu,na mboga chungu kwa siku 7	Neno la Mungu halina michanganyo wala nyongeza
Malaika wa mauti alipita juu ya Misri yote	Mshahara wa dhambi ni-mauti BALI karama ya Mungu ni uzima wa milele
Kumbuka siku hii milele	Ni ushuhuda kwa vizazi vyote ya uweza wa Mungu

Neno CPasaka Dlinaweza kupatikana katika mistari 72. Neno la Kiebrani kwa ajili ya Pasaka humaanisha kuachiliwa.Neno Cpasaka Dhuelezea jinsi wale wote wanavyo itia damu ya mwanakondoo kwenye nyumba zao walipokuwa wanaachiliwa kutoka kazi ya malaika wa kifo au kupita juu.

Usiku kabla ya kusulubiwa kwake Kristo aliitunza Pasaka pamoja na wanafunzi wake. Yeye ni wa mwisho na mwanakondoo wa kweli. Damu ya Yesu Kristo ndio pekee humaanisha kuachiliwa kutoka mshahara wa dhambi!

Kusafiri kwenda na kufika mlima Sinai (13:17-19:25)

I. Kutoka Misri (13:17-14:31)

A. Mwendo wa Waisraeli kama ulivyo buniwa na Mungu

“ Kutoka 13:17— Ilikuwa hapo Farao alipokwisha kuwaacha watu hao waende zao, Mungu hakuwaongoza kwa njia ya nchi ya Wafilisti, ijapokuwa ilikuwa ni ya karibu; maana Mungu alisema, Wasije wakaghairi watu hawa hapo watakapokutana na vita, na kurudi Misri:

[1)Sukothi 2)Etham 3)Bahari ya shamu4)Jangwa la shuri 5)Mara6)Elimu7)Jangwa la Sinai 8)Refidimu (Mlima. Horebu, MasaMeriba) 9)Jangwa la Sinai (kutoka tar 3ya mwezi hadi tar20)

B. Ukarimu wa Waisraeli kama Culivyo thibitishwa na Mungu D

" "Walifanya kazi" Wakati wa asubuhi na mapema masaa ya tar 15 April, waisraeli wote walikuwa takribani(600,000 [14] (3D'#endNotes')na familia zao zilivuka mipaka ya Misri. Takribani wayahudi milioni 2-3waliondoka Misri . Kutoka 12:40 Kwahiyo sasa muda wa kukaa wa wana walsrael,waliokaa Misri ilikuwa miaka miannena thelathini. "

Walikuwa wameambatanishwa na mkutano mchanganyiko. (Kut.12:38; Zek. 8:23)

C. 3Mifupa ya Yusufu ilipatikana kama ilivyokusudiwa na Yusufu D

“ Kutoka 13:19 4Na Musa aliichukua mifupa ya Yusufu akaenda nayo kwa maana alikuwa amewaapia wanalsrael kwa mashaka,kusema,Mungu kwa hakika atawazuru;nanyi mtabeba mifupa yangu na kwenda nayo mahali mtakapo kuwapo.

D. Njia ya Waisrael kama walivyo ongozwa na Mungu Kila siku

“ Waebrania 13:21 4Na Bwana aliwatangulia mbele mchana katika nguzo ya wingu,ilikuwaongoza katika njia;na usiku katika nguzo ya moto,kuwapa nuru;ilikutembea mchana na usiku:

E. 5Ufukuziaji wa Farao wa uliowachelewesha Waisrael

“ Kut 14:5 Kwa nini tumefanya hivi?,kwamba tumewaacha waisrael wakaenda na kuacha kututumikia?

F. 6Musa DAnajaribu kuzia hofu ya Waisrael

“ " 10 Hata Farao alipokaribia, wana wa Israeli wakainua macho yao, na tazama, Wamisri wanakuja nyuma yao; wakaogopa sana; wana wa Israeli wakamlilia Bwana. "

G. Heshima D ya Mungu ilitangazwa juu ya Farao

“ 17 Nami, tazama, nitaifanya mioyo ya Wamisri kuwa migumu, nao wataingia na kuwafuatia, nami nitajipatia utukufu kwa Farao, na kwa jeshi lake lote, kwa magari yake na kwa wapanda farasi wake. 18 Na Wamisri watajua ya kuwa mimi ndimi Bwana, nitakapokwisha kujipatia utukufu kwa Farao, na magari yake, na farasi zake

H. Maangamizi ya farao katika bahari ya shamu

Mungu alituma Cmajeshi Dkwenda kusimama kati ya majeshi ya Misri na watu wake!

II. Wimbo Dwa Musa na Mchezo D waMiriamu (15:1-21)

A. Wimbaji wa kimiujiza

Nitamwimbia bwana mstr.1

Wimbo huu wa Musa ni tendo la SIFA,IMANI,-FURAHA. (Katika Kumbukumbu 31:22, 30 Musa anaweza kupatikana akiimba tena.) Nitendo la kweli na kumpenda Mungu kuuvuvia wimbo kwakupitia moyoni.

Francis Jane Van Alstyne (1820-1915) alikuwa mkristo mshairi mkuu na mwandishi wa nyimbo. Ingawa alikuwa kipofu kama mtot mchanga anayesitahili utetezi wa muuguzi, Francis alijulikana kwa uchangamfu wake na tabia ya furaha. Aliandika nyimbo zaidi ya 9,000 na mashairi ya sifa kwa Mungu! Wachapishaji walitumia majina mengi tofauti ya bandia wakati wakuchapisha nyimbo zake kwa hiyo nyimbo zao hazinge weza kuonekana zote zimeandikwa karibuni na mtu fulani! (Yeye kwa kawaida anakumbukwa kwa jina la kuandikwa Fanny J. Crosby.)

1. Utukufu wote ni wa Mungu.

Nguvu zake, Ushindi wake, Yeye ni mtu wa vita, Bwana ndio jina Lake, je aliwatupa, Mkono wake wa kuume, katika ubora waukuu WAKO, hasira YAKO mwanzi wa pua YAKO, mzunguko WAKO=3D DNANI KAMAWEWE D

2. Huu ni wimbo wa IMANI.

Wokovu mkuu wa Mungu kutoka chini mkono wa Farao, maangamizi ya Farao na muujiza wa kuyatenga maji na nchi kavu iliumba imani binafsi katika mioyo ya Waisrael. Matendo haya yalikuwa ushahidi wa hakika kwamba neno la Mungu lilikuwa kweli na lakumini waisiloshindwa.

a. Walijionea wenyewe kwamba MUNGU NI NANI.

Badala ya kuuliza Dyuko wapi Mungu wa Baba zetu? Dkama ilivyokuwa kabla, Musa na Waisrael walipiga kelele DBwana amekuwa wokovu WANGU D inje ya ukiri mpya uliopatikana natathimini ya ukiri mpya wa MUNGU ni. (CBWANA NI CYEHOVA ni agano la kutunza jina la Mungu.)

kifungu DBwana amekuwa Dni ufahamu wa Israel wa kuelezea na sio tamko ambalo baadhi ya mageuzi yamechukuliwa juu ya Mungu. Mungu haja badilika, hatabadilika, na hawezi kubadilika! Katika kushuhudia tukio hili kubwa, Mungu amekuwa wa kutukuzwa mbele ya macho ya Waebrania. Kama tunavyoshuhudia mkono wa Mungu ukitembea juu ya maisha yetu na mioyo yetu ghafula inajawa na utambuzi wa nguvu, upendo na ukaribu wa Mungu, kwa hiyo sasa Musa anaimba: Bwana amekuwa wokovu wangu na mkono wake wa kuume umetukuka katika nguvu. Mungu alikuwa wokovu wao tayari na nguvu wakati wote hutoka kwa Mungu, lakini sasa Waisrael WANAITAMUA.

b. Walijionea wenyewe nini ambacho ni LAZIMAKUFANYA.

Imani na Kujihusisha na kwenda bega kwa bega

Nitamwambia Bwana - "Nitamwaandalia makazi"

c. Waijionea wenyewe KILE AMBACHO MUNGU AWEZA KUFANYA-ATAFANYA.

Yeye ame (washindia, tupa, waharibu, aliongoza, waingiza ndani, nk.)

Yeye ata mstr.14-18 (yeyusha, kuwaleta katika, kutawala milele na milele, nk.)

3. c)Huu wimbo ulifuatiwa na kucheza iliokuwa uthibitisho maalumu.

kusifu kwa Musa kuliko ongezwwa sauti na mchezo mtakatifu wa Miriamu Dviliikuwa ndio miitikio pekee. Mungu alikuwana ushindi kwa utukufu, aliwatupa kwenye bahari, aliwabaribu vipande vipande, alionyesha ukuu wa ubora wake, aliwateketeza kama kuwakanyaga, alisababishamafuriko kusimama wima kama rundo kwa pumzi ya mwazi wa pua yake, na adui alikuwa amesimamishiwa kifo katika hila zake. HII ILIKUWA SIKU PEKEE yenye thamani ya wimbo wa kipekee na maelezo ya inje ya heshima na shukurani kwa Mungu.

“ Kutoka 15:20-21—Na nabii Miriamu, dada yake Haruni, alichukuwa matari katika mkono wake; na kucheza. 21 Na miriamu aliwajibu, mwibieni Bwana maana amejishindia utukufu; Farasi mwenedeshaji wakewalitupwa baharini.

B. Uwezo wa muujiza

1. IMANI YA WAISRAEL ILITIWA NGUVU

Bwana ndiye nguvu yangu na wimbo wangu mstr.2

2. MAJESHI YA MISRI YALIANGAMIZWA

Adui alikatwa vipande vipande mstr.6

3. NGUVU YA ASILI ILITIISHWA

Aliyagandisha Maji (mstr.8; Ay 10:10; Zef1:12; Zek 14:6)

4. MIOYO YA WAKANAANI ILISHINDIWA

Hofu na woga zitawaangukia mstr.16

C. Umuhimu wa muujiza

1. Mungu yuko na muda wote atakuwa kwenye kiti chake chake cha enzi!

Bwana atatawala milele na milele. mstr.18

Bwana ataiFANYA TENA! kwa sababu amehifathiihiyo siku, wangeweza kujua kwamba Mungu huokoa na kuwa wokovu wa watu wake SIKU ZOTE. Ukweli ni kwamba walimtumikia aliye hai na Mungu pekee wa kweli yeye ni mmoja anayetawala vitu vyote alikuwa tumaini kuu la usalama na mafanikio.

2. Adui alizuiliwa hakuweza kuwafuatilia tena!

Farao alikwenda na wapanda farasi baharini mstr.19

Farao aliacha uamzi wake na kuwaacha Waebrania na alijaribu kuwaburuta nakuwarudisha kwenye minyororo. Mungu aliona hiyokwamba haitakaa itokee. Mungu alimharibu Farao na mioyo ya wa Misri ilishindwa. Misri haikuwa na tangazo tena juu ya Waebrania.

3. Watu wa Mungu WALIENDELEA na, wanaweza sasa kuumiliki urithi wao!

Waisraeli walitembea kwenye nchi kavu mstr.19

III. Kutoka Bahari ya shamu hadi sehemu ya chini ya Mlima Sinai

A. Hakuna maji katika jangwa la shuri (15:22)

“ Kutoka 15:22 4Kwa hiyo Musa aliwaleta Waisraeli kutoka Bahari ya shamu, na walitembea katika jangwa la Shuri; na walitembea siku tatu jangwani, bila kupata maji.

Shuri ilikuwa mji uliokuwa kaskazini-mashariki mwa mpaka wa Misriambao ulikwa karibu sana na sehemu ya sasa Suez na vilevile jina lake linaungana na jangwa ambalo linaelekea mbele ya Kanaani. Jina shuri linamaanisha Dukuta au kile ambacho kinaweka kikomo" na inawezekana ulikuwa mji wakwanza wa Waarabu kabla ya kuingia Misri.

ilitajwa zaidi mahali Fulani katika maandiko Matakatifu: Ukimbizi wa Hajiri (Mwanzo 16:7) Abraham alikaa kati ya Kadeshina Shuri (Mwanzo. 20:1) na katika Mwanzo 25:18; I Samuel 15:7; 27:8. Vilevile ilitwa DEthimu D katika Kutoka 13:20 na Hesabu 33:6-8;

B. Maji machungu ya Mara (15:23-26)

Hali ya waisrael ya kutokuwa na maji katika jangwa la Shuri lilisifiwa kwa ugunduzi wa maji ambao hayakunyweka. Mara inamaanisha chungu.

Israel inaitikia kwa kunungunika kwa mara ya pili tangu walipoondoka Misri (14:11,12) na kuendeleza mazoea ya kulalamika na kunung'unika wanapokutana na kikwazo. Hii ilikuwa sehemu ya ukomavu wa akili wa utumwa Dambayo Mungu aliibuni kufanya kazi inje yao wakiwa jangwani kabla ya kuwaleta katika urithi wao. Walikuwa tayari wamekuwa wamezoea kuzidiwa na utumwa na masumbufu ya muda mrefu, Mungu alikuwa anawafundisha kwamba wangeshinda na kuwa washindi katika uso wa ugumu.

Muujiza unaotokea hapa kwa siri unaashiria msalaba wa Kristo. Musa anatupa MTI kwenye maji ambao yalifanywa kuwa matamu na kisha Mungu anawapa ahadi kuu moja kwa moja iliohusishwa na mateso ya Kristo juu ya msalaba.

mstr. 26 mimi sitatia juu yako maradhi yo yote, : kwa kuwa Mimi ndimi Bwana nikuponyaye.

“ Isaya 53:5 Bali alijeruhiwa kwa makosa yetu, Alichubuliwa kwa maovu yetu; Adhabu ya amani yetu ilikuwa juu yake, Na kwakupigwa kwake sisi tumepona.

C. Visima kumi na mbili vya maji huko Elimu (15:27)

“ palipokuwa na chemchemi kumi na mbili, na mitende sabini:..

Inaonekana ya kushangaza kwa ugunduzi huko Elimu ambayo Mungu kwa makusudi na kwa kutawala anawafundisha Israel kumutumaini yeye. Mungu alijua kile kilichokuwa ndani ya mioyo yao licha ya kuimba na kucheza baada ya kuvuka bahari ya shamu.kwa ghafla wanafuata uzoefu wa kilele cha mlima aliwaongoza kwenye sehemu isiyo na maji kisha kwenye sehemu yenye maji ambayo hawakuweza kuyanywa.Baada ya maji hayo kusafishwa kimuujiza,Mungu kwa kuandaa anawaleta kwenye vichaka vyenye chemchemi za maji. Hii likuwa kama kusema, DWanangu D,iwe hakuna maji au maji ni machungu mno au kuna maji tele yaliyosafi,Mimi ndio hitaji lenu la kwanza nanyi mnaweza kunitumaini!"

Namba 12 na 70 hupendekeza kitu Fulani kwetu cha agizo la Mungu na serikali na majaliwa ya kiMungu.Wanatukumbusha makabila kumi na mbili ya Israel,na mitume kumi na mbili,na miaka sabini ya maisha ya mtu (Zab 90:10), Siku 70 za kumuombolezea kifo cha Yakobo,na miaka 70 ya uhamisho wa Babeli,majuma 70 ya miaka ya Daniel,wanachama70 wa Sanhedrin, na wanafunzi sabini wa Kristo waliotumwa katika Luka 10:1.

D. Manna katika jangwa la dhambi (16:1-36)

E. Miujiza miwili huko Refidimu (17:1-16)

1. Mji kutoka katika mwamba kwenye mlima Horebu (1-7)
2. Ushindi juu ya Wamaleki (8-16)

F. Kufika katika sehemu za chini ya Mlima Sinai (CH. 18-19)

1. A Mtu mwenye akili (18:1-21)
2. Kiapo chenye taadhima (19:1-9)
3. Maandilizi ya utakaso (19:10-15)
4. Nguvu yenye kushituka (19:16-25)

Kutolewa kwa sheria kwa watu wa Mungu (CH. 20-24)

I. Utangulizi kwenye sheria za Mungu (20:1-2)

A. Haki ya Mungu kuamru 4YEYE NI MUNGU!

“ Kutoka 20:2 4Mimi ni Bwana Mungu wako,niliyekuleta kutoka nchi ya Misri,kutoka nyumba ya utumwa.

Katika misitari 71 katika Pentatuki/Torati hiki kikumbushaji kimetolewa kama dibaji katika amri zake: "Mimi ni Bwana" namara 29: "Mimi ni Bwana Mungu wako."

“ Mhubiri12:13— Hii ndiyo jumla ya maneno; yote yamekwisha sikiwa; Mche Mungu, nawe uzishike amri zake, Maana kwa jumla ndiyo impasayo mtu.

B. Kushika amri zake kunaleta baraka

“ Kutoka 20:6 4Na kuonyesha huruma kwamaelfu ya wale wanipendao na kushika amri zangu.

“ Zab 119:143— Taabu na dhiki zimenipata, Maagizo yako ni furaha yangu.

“ Yohana 15:10 Mkizishika amri zangu, mtakaa katika pendo langu; kama vile mimi nilivyoizishika amri za Baba yangu na kukaakatika pendo lake.

“ I Yohana 5:3— Kwa maana huku ndiko kumpenda Mungu, kwamba tuzishike amri zake; wala amri zake si nzito.

“ Ufunuo22:14— Heri wazifuao nguo zao, wawe na amri kuuendea huo mti wa uzima, na kuingia mjini kwa milango yake.

C. Kushika sheria haithibitishi uhalali wa jambo

“ Mndo 13:39— na kwa yeye kila amwaminiye huhesabiwa haki katika mambo yale yote asiyoweza kuhesabiwa haki kwa torati yaMusa.

D. Amri kuu ni ipi? (Mat 22:35-40)

E. Lazima sheria za Mungu zitundikwe kwenye mahali pa wazi?

“ Zab 18:22—Hukumu zake zote zilikuwa mbele yangu, Wala amri zake sikujiepusha nazo.

“ Zab 119:30— Nimeichagua njia ya uaminifu, Na kuziweka hukumu zako mbele yangu.

“ Zab 40:8— Kuyafanya mapenzi yako, Ee Munguwangu, ndiyo furaha yangu; Naam, sheria yako imo moyoni mwangu.

F. Kuna amri 10 tu?

“ Mwanzo 26:5— Kwa sababu Ibrahimu alisikia sauti yangu, akayahifadhi maagizo yangu, na amri zangu, na hukumu zangu, na sheria zangu.

“ Mark 10:19— Wazijua amri, Usiue, Usizini, Usiibe, Usishuhudie uongo, Usidanganye, Waheshimu baba yako na mama yako.

“ Mark 12:29— Yesu akamjibu, Ya kwanza ndiyohii, Sikia, Israeli, Bwana Mungu wetu ni Bwana mmoja;

II. Amri kumi (SURA. 20)

- A. Usiwe na miungu mingine ila mimi.
- B. Usijifanyie sanamu ya kuchonga,
- C. Usilitaje bure jina la Bwana, Mungu wako;
- D. Ikumbuke siku ya Sabato uitakase.
- E. Waheshimu baba yako na mama yako:
- F. Usiue.
- G. Usizini.
- H. Usiibe.
- I. Usimshuhudie jirani yako uongo
- J. Usitamani
- K. Itikio la Israel (18-21)
- L. Msisitizo wa Mungu(22-26)

III. Hukumu za Mungu zitakazowekwa mbele za watu(SURA. 21-23)

- A. Kuuza,kununua, - Watumwa huru (21:1-11)
- B. Kuua,Kushambulia,-Kusababisha kuumiza (21:12-36)
- C. Kuiba, kufanya malipizi (22:1-17)
- D. Machukizo-Sanamu(22:18-20)
- E. Kuwafanyia wageni,wajane-Yatima (22:21-24)

F. Kukopesha-Kukopa (22:25-27)

G. Kumtukana Mungu na Kuwalaanisha wa Kuu (22:28)

H. Mche Mungu, Mheshimu Mfalme 22:9 "waamzi=3Delohimu"

I. Kutoa malimbuko kwa Mungu (22:29-30)

J. Nyama ilioraruliwa Kondeni (22:31)

K. Majukumu ya kijamii (23:1-9)

L. Ukulima, Kufanya kazi, Sikukuu - Dhabihu (23:10-19)

M. Utendaji wa mjumbe wa Mungu na urithi wao (23:20-33)

IV. Hukumu za Mungu zilizo wekwa mbele za watu (SR. 24)

A. Msimamo wa-mtu mkuu (1-8)

B. Kumwona Mungu (9-11)

C. Musa anakaa siku 40 mlimani (12-18)

Kujenga hema ya Mungu (SR. 25-40)

Hema ya kukutania pamoja na ukuhani wake, samani na shughuli zitakuwa zimeelezwa katika habari katika masomo mengine, lakini kwa sasa tutazama mtazamo wa jicho la ndege kwenye somo tajiri la kiroho.

I. Kusudi Kielelezo cha Hema ya kukutania (SR. 25-27, 30-31, 36-39)

Musa aliapa katika wimbo wake katika Kut15: "Nitakuandalia maskani." Maagizo ya Mungu kwenye mlima Sinai kuhusu hema yakukutania yalikuwa bado hayajatolewa, lakini Musa anatokea akiwa amepokea kiasi Fulani cha ujuzi kabla ya kutenda. Hema ya kukutania kwa mara ya kwanzaiko katika mioyo ya watu wake. Kusudi la hema ya kukutania ilikuwa nikumpa Mungu chombo cha kidunia iliaweze kukaa humo. Hema peke yake ni aina ya Kristo na kielelezo cha maisha ya mwamini.

Vifaa vya kujengea vilikuja kutokana sadakaza hiari za watu.

“ Kut 25:2 4 Waambie wana wa Israeli kwamba wanitwalie sadaka; kila mtu ambaye moyo wake wampa kupenda mtatwaa kwake sadaka yangu.

Mungu mwenyewe alibuni hema ya kukutania na kuiwekea kielelezo chake

“ Kut 25:9—Sawasawa na haya yote nikuonyeshayo, mfano wa maskani, na mfano wa vyombo vyake vyote, ndivyo mtakavyovifanya.

II. Mavazi ya kikuhani (Ch. 28)

III. Kutakasa makuhani Hema ya kukutania (Ch. 29)

IV. Ndama wawili wa dhahabu (Ch. 32)

V. Hema ya kukutania ya waamini (Ch. 33)

A. Mungu alimwamru Musa kuongoza kwenye urithi wa Israel

B. Mungu anawaamri watu kuweka mapambo

C. Hema ya waamini iliondolewa na kuwekwa injekambi (Kitabu cha sheria na maadili la kiyahudi linasema ilikuwa imeondolewa miguuu 3,000 inje ya kambi ya Hema ya kukutania .)

D. Musa anakutana na Mungu uso kwa uso.

VI. Musa alichonga mbao mbao mbili za mawe (Ch. 34)

VII. Urudiaji wa sheria ya Mungu maskioni mwa watu (Ch. 35)

VIII. Hema ilikamilika(Ch. 40)

Utangulizi juu ya kitabu cha Mambo ya Walawi

I. Kusudi na Dhamira ya Mambo ya Walawi

Mambo ya Walawi "dhamira Cya utakatifu na njia ya kuyafikia majibu ya Mungu swali kuu, "Itawezekanaje kwa watuwasio watakatifu kumfikia Mungu mtakatifu?" Neno utakatifu linatokea zaidi ya mara 80 katika kitabu hiki. Katika A.J.kitabu cha Waebrania ni mwenzi wa karibu wa dhamira ya kitabu cha walawi.

II. Msitari wa ufunguo:

“ Mambo ya Walawi 20:7-8—7 Jitakaseni basi, iweni watakatifu, kwa kuwa mimi ndimi Bwana, Mungu wenu. 8 Nanyi zishikeni sheria zangu, na kuzitenda; Mimi ndimi Bwana niwatakasayeninyi.

III. Watu wakuu:

Watu wenye kupeleka sadaka(watu wa Mungu)nawatu wanao toa sadaka (makuhani).

IV. Mawazo ya ufunguo:

Utakatifu basi mtakuwa watakatifu, kwa kuwa mimi ni Mtakatifu. (11:45)

Kumkaribia Mungu Nitatakaswa mimi katika hao wanikaribiao, (10:3)

V. Dondoo fupi:

I. kutoa dhabihu na kutengwa Itawezakanaje watu wasio watakatifu kumkaribia Mungu mtakatifu? (1-7)

II. Kuhani 4Makuhani walienda kwa Mungu pamoja na maombi na sifa za watu. (8-10)

III. Kanuni za kujitakasa na Utakatifu 4Mungu hujali kila kitu katika maisha yetu. (11-22)

IV. Sikukuu (16,23)

V. Maelekezo ya mwisho (24-27)

VI. Mambo ya Walawi

Huduma ya kikuhanu huko jangwani na ibada takatifu ya Yehova.

Alikuwa mwana watatu wa Yakobo (Mwanzo 29:34) na kwa umuhimu zaidi ni kabila ambalo haruni ametoka alikotoka Haruni (Kut.4:14) kuhani mkuu wa kwanza baada ukuhani wakilawi. Ukuhani na dhabihu,ijapokuwa, hazikuanza kwa Haruni(Waeb. 7:11).Wakati Waisraeli walipo ondoka Misri,kiwango cha zamani cha ibada kilikuwa bado wamekihifadhi,kila mwana mkubwa wa kila nyumba hurithi ofisi ya Kuhani,lakini badiliko hili lilifanywa huko Sinai kuwatunukia Haruni na wanao ofisi hii.[1]

Nawe umlete Haruni ndugu yako karibu nami, na wanawe pamoja naye, miongoni mwa wana wa Israeli, ili anitumikie katika kazi ya ukuhani.—Kut. 28:1

Kitabu cha Waebrania kinarejea kitabu hiki kama Dsheria ya kuhani D [2].Kitabucha Waebrania ni chanzo kwa ajili ya jina la toleo la Biblia ya kilatini lakitabu hiki na ubora wa tangazo lake mfululizo1:

Basi, kama ukamilifu ulikuwapo kwa ukuhani wa Lawi; (maana watu wale waliipata sheria kwa huo); kulikuwa na haja gani tena ya kuhani mwingine ainuke, kwa mfano wa Melkizedeki, wala asihesabiwe kwamfano wa Haruni?Waeb. 7:11; Zab. 110:4

MUHTASARI: Paulo anathibitisha hitimisho kubwa na hasahasa ukuhani wa Agano la kale ulivyo kuwa,haikuwa imethibitishwa na Mungu kama mwisho wa kusudi la Uungu wake,bali jiwe la kujengea na maandalizi ya somo njia kwa ajili ya utaratibu mkamilifu zaidi wa kuwasiliana na Mungu. Waeb. 9:11; 10:1

VII. Mpangilio 4wa kitabu walawi

Kitabu hiki kilishikiliwa kwa ujumla kuwa kazi ya Musa,ingawa yeye labda alikuwa anasaidiwa na Haruni.Tarehe yake ni K.K.1490. Kinaingiza historia ya mwezi wa kwanza wa mwaka wao wapili baada ya kuondoka Misri.kwa kiasi kidogo1

Musa na watu waliimaliza Hema ya kukutania Kut. 40:33

Utukufu wa Bwana ulijaza Hema Kut. 40:34-38

Bwana alisema na Musa kutoka katika Hema ya kukutania Wal. 1:1

MAANDISHI YA MWISHO:

[1]Easton's Bible Dictionary, "Lawi"

[2]American Tract Society Dictionary, "Leviticus"

Dhabihu na kutengwa (1:1-7:38)

I. Neema ya kushangaza ya dhabihu ya mbadala

Utajiri wa neema ya Mungu unazidi mbali ya kile ambacho akili mwanadamu inaweza kufahamu. Tunanyamaza na kuishangaa neema na huruma ya Mungu. Hakuna juhudi ya mwanadamu ambayo ingeweza hata kukaribia kulinganishwa na matendo ya Mungu ya upendo mbele ya watu wake. Ubinadamu wote ulikuwa na hatia ya uhaini mkubwa dhidi ya Mungu bado Kristo alichukuwa nafasi yeye mwenyewe kama mbeba dhambi zetu na kuwasilisha kwa badala Mungu alifanya toleo kwa hiyo adui anaweza kuwa rafiki, mtumwa anawezakuwa mtumwa waupendo, na aliyetupwa anaweza kuwa mwanachama apendwaye. wa familia.

Mwanafunzi wa Biblia na ubinadamu lazima ukanganywe na swali hilo hilo la Nikodemo katika Yoh 3:9:

VITU HIVI VINAWEZEKANA JE?

“Umekubaliwa na Mungu” (II Tim. 2:15)

“Amani na Mungu” (War. 5:1)

“Njoo kwa ujasiri kwenye kiti cha neema” (Waeb. 4:16)

“Rafiki wa Mungu” (Yak 2:23)

“Uwe nami [Yesu]” (Luk 23:43)

“Iweni watakatifu” (Wal. 20:7)

II. Kusudi la dhabihu za Agano la kale

Inathibitisha kwa uhalisi kwamba imethibitishwa katika fahamu zetu kwamba ukombozi na kuhesabiwa haki kwa mwanadamu inawezekana tu kwa kupitia damu ya Yesu.

“ Waeb 9:12-14 4Wala sio damu ya mbuzina ndama, bali kwa damu yake mwenyewe aliyeingia mara moja mahali patakatifu, na kupata ukombozi wa milele kwa ajili yetu. Kwa maana, ikiwa damu ya mbuzina mafahali na majivu ya ndama ya ng'ombe waliyonyunyiziwa wenye uchafu hutakasa hata kuusafisha mwili; 14 basi si zaidi damu yake Kristo, ambaye kwamba kwa Roho wa milele alijitoa nafsi yake kwa Mungu kuwa sadaka isiyo na mawaa, itawasafisha dhamiri zenuna matendo mafu, mpate kumwabudu Mungu aliye hai?

Katika mwanga wa dhabihu ya Kristo msalabani, "ya damu" kitabu cha walawi kinakuwa hai pamoja na uhusiano. walawi hakijapitwa na wakati kwasababu ya kifo cha Kristo, bali bado kinatumika kusudi hilo hilo kama ilivyokuwa kabla ya kifo chake. Kusudi la dhabihu za walawi na jumla ya Agano la kale ni

kuelekeza kwa Kristo. Sheria ni kiongozi anayefanya ufafanuzi wa haki, ubaya na tiba. Kama tunavyo angalia katika somo hili kubwala walawi, weka akilini kwamba kila dhabihu, sikukuuu, amri zilizotolewa na Mungu ni picha ya Kristo kujishughulisha kwake na binadamu.

III. "Sadaka ya kuteketeza (nzima nzima), sura. 1 "

Thamani ya kukubaliwa ilihibitishwa na "kiwango cha kulipa": kundi la mifugo ndege wa kufugwa, mstr. 1, 2 kanuni imethibishwa hapa mapema juu ya kile ambacho Mungu hatahiji kitu chochote kisichowezekana kwa watu wake sadaka na dhabihu zilipangiliwa kulingana na uwezo wa mtu na inavyo maanisha. Kama mtu alikuwa tajiri yeye sasa anaweza kutoa dhabihu ya kundi la ng'ombe, bali kama mtu ni wakiwango kidogo inamaanisha anaweza kuipata dhabihu kubwa kwa sehemu tu ya dhamani ya kundi la ndege.

- A. Ya kundi la wanyama wakufugwa, mstr. 3-9 (ng'ombe)
- B. Ya mifugo, mstr. 4-13 (kondoo, mbuzi)
- C. Ya kundi la ndege, mstr. 14-17 (huanjwa, njwa wadogo)

IV. Sadaka ya nyama, sura. 2

- A. Habari za kiwango cha sadaka za nyama, mstr. 1-3
- B. Viwango vya sadaka za nyama, mstr. 4-10; 14-16
  - 1. Unga uliookwa tanuuni, mstr. 4

Chungu cha moto, tanuu

- 2. Kama imeokwa kaangoni, mstr. 5, 6

Kaango kwa ajili ya kuoka

- 3. Kama imeokwa kwenye chombo cha kukaangia, vs. 7-10

Sufuria ya kuchemshia

- 4. Kama ni sadaka ya nyama "Malimbuko", mstr. 14-16

- C. Habari za mkazo za sadaka za nyama, mstr. 11-13

- 1. Pasiwepo na chachu, mstr. 11
  - 2. Malimbuko-sadaka ya nyama haikuwa ya kuteketezwa. mstr. 12
  - 3. Chuvi lazima itumike, mstr. 13 (sadaka zako, pia)

- D. Sadaka ya amani, Sura 3

E. Ya kundi la ng 9ombe, mstr. 1-5

F. Ya kundi la mifugo, mstr. 6-16

1. Kama ni mwana kondoo, mstr. 6-11

2. Kama ni Mbuzi, mstr. 12-16

G. Amri ya daima: , mstr.17

kwamba hamtakula mafuta wala damu kabisa.

V. Sadaka ya dhambi, sura. 4

A. Kama mtu ye yote akifanya dhambi pasipo kukusudia, mstr . 1-12

B. Na kama mkutano mzima wa Israeli ukifanya dhambi, mstr. 13-26

C. Na mtu awaye yote katika watu wa nchi akifanya dhambi pasipo kukusudia, mstr. 27-35

VI. Sadaka ya hatia, sura. 5-6:7

A. Tofauti kati ya sadaka ya dhambi sadaka ya hatia, 5:1-6

Sadaka ya dhambi ililipwa kwa ajili ya chukizo, mahali husika, sadaka ya hatia ililipwa tu kwa ajili ya hatia dhahiri. Sadaka ya dhambi inawezakufikiwa kama Dukombozi wa jumla Dna Csadaka ya hatia Dinawezakufikiwa kama Dfidia Dubaya maalumu. utoaji huu mara nyingi unahusisha zile dhambi zilizofanywa pasipokukusudia. Sadaka ya hatia ni daraja dogo la sadaka ya dhambi. Sadaka ya dhambi ilikuwa inawakilishwa kwenye siku za sikukuu ilifanyika kwaushirika wakati sadaka ya hatia haikufanywa hivyo na zilifanyika zenyewe zaidi.

B. Kiri-kisha toa sadaka ya hatia, 5:7-6:7

1. Kujua habari ya kweli na kutokuisimlia.

2. Usiguse kilicho kichafu.

3. Kuiweka kwa usahalifu.

4. Kitu chochote kitakatifu cha Mungu kilicho dhurika.

5. Kutokutii amri yoyote ya Mungu.

6. Kudanganya jirani yake.

7. Hatia ya "Watu wasioridhika-watunza" vitendo.

8. Ahadi zilizo vunjika.

VII. Kanuni za kikuhani za dhabihu, 6:8-7:38

- A. dhabihu za kuteketekeza zilizo dhibitishwa, 6:8-13
- B. Sadaka za nyama zilizo dhibitishwa, 6:14-23
- C. Sadaka za dhambi zilizo dhibitishwa, 6:24-30
- D. Sadaka za hatia zilizo dhibitishwa, 7:1-10
- E. Sadaka za amani zilizo dhibitishwa, 7:11-34
- F. Muhtasari-wa hitimisho, 7:35-38

“ ” 7:35 Hii sehemu ya upako wa Haruni, na wa wanaye, inje sadaka za Bwana zilizo fanywa kwa moto, katika siku ambazo alizipeleka kuhudumu kwa Bwana katika Ofisi ya kikuhani; ”

“ ” 7:37 4 Hii ndio sheria ya sadaka ya kutekezwa, sadaka ya nyama, sadaka ya dhambi, sadaka ya hatia, na vilivyo wekwa wakfu na yadhabihu na sadaka za amani;

VIII. Kutengana kwa watu wa Mungu

Watu wa Mungu walitazamiwa kutunza sheria ya Mungu na kuishi huru mbali na udanganyifu wa dhambi. Bali, tiba ilikuwa mahali kwenye tukio ambapo sheria ilivunjwa. Hii dawa hatimaye ni upako wa damu ya Yesu lakini kwa mwanzo ilikuwa dhabihu za wanyama (mwanzoni katika bustani ya Eden) ambayo ni vionyeshi vya kuelekea dhabihu ya mwisho ya Kristo.

Makuhani walikuwa wanaishi kwa kujitenga ilikushughulika katika kazi zao za kikuhani kukubaliwa sana kwao ilikuwa kwenye huduma iliohitajiwa na ukamilisho uliojitokeza kuweka wakfu kwa Mungu.

Katika 7:37, "vilivyo wekwa wakifu vilikuwa" vilikuwa dhabihu na sadaka ambazo zilihusishwa kwenye ukamilisho wa hudumukwa Mungu. Neno " vilivyo wekwa wakfu Ckwa halisi humaanisha Dujazo wa juu, au ujazo wa mikono. D Katika Kut 29:2, eil milluim , humaanisha mtambo wa kujazia mpaka juu.

Mikono ya mtu iliokuwa imejawa na sadaka zakuleta kwa Mungu. wakati walipokuwa wameweka wakfu kwa Mungu. Neno wakfu huashiria kujaza mpaka juu au kujaza kwenye mikono. hivi viwango vya sadaka havikuwa tu kwa ajili ya malipo ya makosa bali pia kumaanisha kwa ajili ya kumkaribia Mungu. (kanuni hiyo hiyo ya kufunguliwa iliofananishwa katika Esther 4:11.)

Kuhani

I. Ushahidi wa walawi:

Ulikuwa kwenye upande wa Bwana katikati ya uasi wa Kora. Kut 32:26

Walikuwa na silaha katika kujiunga na Daudi huko Hebroni. I Nyak. 12:23,27,28

Alieye sababisha watu kufahamu sheria Neh. 8:6-8

II. Maandalizi ya Ukuhani (Sura 8)

Hii sura inatupa hesabu ya uwekaji wakfu waibada wa Haruni na wanawe kwenye Ofisi ya kuhani.[1]

A. Ilikuwa inafanyika kwa wazi,kusanyiko lilikuwa limeitwa pamoja ilikushudia, Wal. 8:1-4.

B. Ilikuwa inafanywa kwahalisi kulingana na ahadi au maafikiano ya Mungu, Wal 8:5.

C. " Mistari ya 1-30 "

1. Walioshwa na kuvikwa, 6-9, 13.

2. Hema ya kukutania, vyombo vya nyumbani na makuhani walipakwa mafuta, 10-12.

3. Sadaka ya-dhambi ilikuwa inatolewa kwa ajili yao, 14-17.

4. Sadakaya kuteketeza, 18-21.

5. Kondoodume wa kuwekwa wakfu, 22-30.

6. Mwendelezo wa sherehe hii kwa siku saba, 31.

D. Mistari ya 31-36

Musa,ameshafanya sehemu yake ya sherehe,sasa anamwacha Haruni wanaye kufanya sehemu ya.

1. Lazima wachemshe nyama ya sadaka yao ya amani,na kuila katika baraza la hema ya kukutania,na mabaki kuteketezwa kwa moto, Wal 8:31-32.

Hii ilionyesha makubaliano yao ya shukuranikwa kuweka wakfu: wakati Mungu alipompa Ezeieli agizo lake,alimwambia alile gombo,(Eze 3:1-2.)

2. Lazima wasinge shinda inje ya baraza ya hema ya kukutania kwa siku saba,

" kujiachilia wenyewe pamoja na kanuni ya maisha ya kidunia ambayo wangeweza shikilia kiroho na makusudi la milele.(Wal 8:33) "

III. kusudi la ukuhani

- A. Nehemia 8:6-10 kusoma-kufundisha
- B. Isaia 61:6 Wahudumu wa Mungu
- C. I Pet 2:5 Kutoa juu dhabihu za kiroho
- D. Ufunuo5:10 — ametufanya kwa Mungu wetu kuwa wafalme na makuhani:

IV. Sadaka za Ukuhani

- A. Sadaka ya kutekeza Sura. 1
- B. Sadaka ya unga na nyama Sura. 2
- C. Sadaka ya amani Sura. 3
- D. "Sadaka ya dhambi Sura. 4 "
- E. Sadaka ya hatia Sura.5

MAANDISHI YA MWISHO:

[1]Iliorekebishwa kutoka Matthew Henry"s Commentary juu ya Biblia nzima, "Mambo ya walawi Sura ya 8."

Kanuni ya utakaso-utakatifu-Sura ya 11-12

I. VILIVYO SAFI - VISIVYOSAFI

“ Mambo ya walawi 10:10— kisha, mpate kupambanua kati ya yaliyo matakatifu na hayo yaliyo ya siku zote, na kati ya yaliyonajisi na hayo yaliyo safi;

VILIVYO SAFI ina patikana katika mistari 39 na "VILIVYONAJISI" ni mistari 82 katika Mambo ya walawi.

“ Walawi 22:31-33—31 Kwa hiyo mtayashika maagizo yangu, na kuyafanya; mimi ndimi Bwana. 32 Wala msilinajisi jina langu takatifu; lakini nitatakaswa mimi katika wana wa Israeli; mimi ndimi Bwana ((niwatakasaye ninyi, 33 niliyewaleta mtoke nchi ya Misri, ili niwe Mungu wenu; mimi ndimi Bwana.

II. SHERIA ZA WANYAMA SURA. 11

“ Wal.11:47—ili kupambanua kati ya hao walionajisi na hao walio safi, na kati ya kiumbe kilicho hai ambacho chaliwa, nahicho kilicho hai ambacho hakiliwi.(mzoga hautaliwa wala kuguswa ni najisi,chukizo)

A. KULA WANYAMA WA NCHI (WALIOSAFI)

" 2,3 Kila mnyama mwenye kwato katika miguu yake, mwenye miguu ya kupasuka kati, mwenye kucheua,... "

B. KUTOKULA WANYAMA WA NCHI (WASIO SAFI)

"4-8 wanao cheuwa, - kwato za kugawanyika,sio yenye pande mbilingamiawibarisunguranguruwe "

C. KULA VITU VYA MAJINI

" 11:9 kila aliye na mapezi na magamba, ndani ya hayo maji, na ndani ya bahari, na ndani ya mito, mtakulahao."

D. VITU VYA MAJINI VISIVYO LIWA

" 11:10-12 Na hao wote wasio na mapezi na magamba, ndani ya bahari, .. katika wote wenye uhai, waliomo majini, "

E. NDEGE WASIOLIWA

" 11:13-20 tai, na furukombe, na kipungumwewe kozi kungururubundi kiruka njia, dudumizi, kipanga bundi mdogo, mnandi, bundi mkubwa, mumbi, mwari, korongo, "

korongo, koikoi hudihudi , popo. Tena vyote vitambaavyo vyenye mabawa viendavyo kwa miguu minne,

F. VITU VINAVYORUKA NA KUTAMBAA

" 21-23 hivi vitambaavyo vyenye mabawa viendavyo kwa miguu mine , hao walio na miguu mirefu, ya kurukia juu ya nchi; nzigenzige kuu..panziparare...Lakini vyote vitambaavyo vyenye mabawa, vilivyo na miguu minne, ni machukizo kwenu."

G. WAKATI MTU AKIGUSA MZOGA WA KILE KILICHO NAJISI MSTR.24-26

" kila atakayegusa mzoga wao atakuwa ninajisi hata jioni; "

atafua nguo zake, naye atakuwa najisi hata jioni.

H. KUTOKULA VITU VITAMBAAVYO VINAKWENDA KWA MIGUU MINNE YENYE KUCHA

Wal 11:27-31 aendaye kwa vitanga vyake, wanyama wote waendao kwa miguu minne,, . Tena katika vitu vile vitambaavyo, kichechepanyakobemjombakakakinyongamjusi, konokono fuko.

I. WAKATI KITU CHOCHOTE KIKIGUSWA NA MZOGA WAKITU NAJISI MSTR.32-38

kwamba ni chombo cha mti, au nguo, au ngozi, au gunia, chombo cho chote kitakachoangukiwa, ambacho ni chombo cha kufanyia kazi yo yote, lazima kitiwe ndani ya maji, nacho kitakuwani najisi hata jioni; ndipo kitakapokuwa ni safi. Na kila chombo cha udongo, wanyama hao mmojawapo atakachokiangukia, kila kilichomo ndani yake kitakuwa ni najisi, na hicho chombo kitavunjwa. Kila chakula kilichomo, ambacho ni kuliwa, hicho ambacho maji hutumiwa juu yake, kitakuwa ni najisi; na kila kinyweo ambacho ni cha kunywewa, kilichomo katikachombo kama hicho, kitakuwa ni najisi Na kila kitu kitakachoangukiwa na kipande cho chote cha mizoga yao kwamba ni tanuru, au meko ya vyungu, kitavunjwa vipande vipande: kwa maana hivyo ni najisi Pamoja na hayo, chemchemi, au shimo, ambamo maji yakusanyika, vitakuwa ni safi;. Na kipande cho chote cha mzoga kikiwa kimeangukia mbegu za kupandwa zitakazopandwa, zitakuwa safi.

Lakini kama maji wekwa juu mbengu, na sehemu ya mizoga yao ikaangukia juu yake, kitakuwa najisi

J. WAKATI MNYAMA SAFI AKIFA NANYI MKAUGUSA MZOGA WAKE NANYI MTAKUWA NAJISI MSTR.39-40

K. VITU VITAMBAAVYO NI NAJISI MSTR.41-43

kila kitambaacho hamtakilachochote kiendecho kwa tumbo, na kiendacho kwa miguu mine, au chenye miguu zaidi ya mine miongoni mwa vitu vitambaavyo juu ya nchi, hamtakula

L. HITIMISHO-MSISITIZO KUTUNZA!!! MSTR.44-47

Kwa kuwa mimi ni Bwana, Mungu wenu; takaseni nafsi zenu basi; iweni watakatifu, kwa kuwa mimi ni Mtakatifu; wala msitie uchafu nafsi zenu kwa kitu kitambaacho cha aina yo yote, kiendacho juu ya nchi.. Kwa kuwa mimi ni Bwana niliyewaleta kutoka nc hi ya Misri, ili kwamba niwe Mungu wenu; basi mtakuwa watakatifu, kwa kuwa mimi ni Mtakatifu. Wal 11:46 Hii ndiyo sheria katika hao wanyama, na ndege, na kilakiumbe kilicho hai, kiendacho ndani ya maji, na kila kiumbe kitambaacho juu ya nchi; Wal 11:47 ili kupambanua kati ya hao walio najisi na hao walio safi, na kati ya kiumbe kilicho hai ambacho chaliwa, na hicho kilicho hai ambacho hakiliwi.

III. SHERIA YA AFYA SR. 12-15

A. SHERIA YA KUZALIWA KWA MTOTO, SR. 12

1. Mtoto mme

Atakuwa najisi kwa siku saba; Siku ya nane mtoto atakuwa ametahiriwa govi ya zuga lake. Na huyo mwanamke atakaa katika damu ya kutakata kwake siku thelathini na tatu; asiguse kitu kilicho kitakatifu, wala asiingie mahali patakatifu, hata siku hizo za kutakata kwake zitakapotimia.

2. Mtoto mke

Atakuwa najisi kwa wiki mbili, katika kutengwa kwake: naye atakaa katika damu ya kutakata kwake muda wa siku sitini na sita.

3. AMA (Wakati wa siku za kutakaswa kwake kutimia)

Ataleta mwanakondoo wa mwaka moja kwa ajili ya sadaka ya kuteketezwa, na mwana njiwa, au huwa mkubwa, kwa ajili ya sadakaya dhambi, kwenye mlango wa hema ya kukutania ya ibada, kwa kuhani: atakaye itoa mbele za Bwana, na kufanya malipo kwa ajili yake; na atakuwa safi kutokana na swala la damu yake.

Na kama atashindwa kuleta mwanakondoo, kashaataleta huwa wawili wakubwa, au huwa wawili wadogo; moja kwa ajili ya sadaka ya kutekeza, na mwingine kwa ajili sadaka ya dhambi.

B. SHERIA YA UKOMA SR. 13, 14

1. Kinachoonekana kama ukoma 13:1-8

2. Ukoma ukipatikana kwa mtu 13:9-28

3. Pigo likiwa juu ya kichwa au kwenye kidevu 13:29-39

4. Upara 13:40-44

5. Matibabu ya wenye ukoma 13:45-46
6. Nguo za mwenye ukoma 13:47-59
7. Siku za kutakaswa mwenye ukoma 14:1-32
8. Nyumba ya mwenye ukoma 14:33-53
9. HITIMISHO 14:54-57

C. SHERIA YA MAMBO CKIMWILI D SR. 15

1. MASWALA YA MTU 1-18
2. MASWALA YA MWANAMKE 19-30
3. HITIMISHO 31-33

IV. SHERIA YA SIKU YA UPATANISHO SR. 16

V. SHERIA YA DAMU YA DHABIHU SR. 17

“ Wal 17:11-12—Kwa kuwa uhai wa mwili u katika hiyo damu; nami nimewapa ninyi hiyo damu juu ya madhabahu, ili kufanya upatanisho kwa ajili ya nafsi zenu; kwani ni hiyo damu ifanyayo upatanisho kwasababu ya nafsi. 12Kwa hiyo naliwaambia wana wa Israeli, Hapana mtu miongoni mwenu aliye na ruhusa kula damu, wala mgeni aketiye kati yenu asile damu.

VI. SHERIA YA NCHILA SURU. 18-20

A. Fuata desturi ya Mungu na sio za kwao

“ Leviticus20:22-23—Basi zishikeni amri zangu zote, na hukumu zangu zote, na kuzifanya; ili kwamba hiyo nchi, ambayo nawapeleka ninyi kukaa, isiwatapike. 23 Nanyi msiende kwa kuziandama desturi za taifa, niitoayo mbele yenu; kwa kuwa wao waliyafanya mambo hayo yote, na kwa ajili ya hayo niliwachukia.

B. Muhitasari umbali wa desturi za Mungu

" Utofauti kati ya wanyama walio safi na ndege na wasio safi "

Na mtakuwa watakatifu: maana mimi ni Bwana niliye mtakatifu

Mwanaume au mwanamke mwenye roho ya mazoea, au mchawi, lazima auwawe:

VII. SHERIA YA SADAKA-ZA UKUHANI SR 21-22

A. Sheria za ukuhani 21:1-22:16

“ Wal. 21:1— Kisha Bwana akamwambia Musa, Nena na hao makuhani, wana wa Haruni

“ Wal. 21:24—Basi Musa akanena na Haruni na wanawe, na wana wa Israeli wote.

B. Sheria za sadaka 22:17-33

1. Isio na waa 17-25
2. Wasiuwawe wote wawili mzazi na mwanawe 26-28
3. Kuleni siku hiyohiyo vile vilivyochinjwa 29-30

Sikukuuu-Siku takatifu-Sura 23

I. Sabato 1-3

Siku ya kila wiki ya mapumziko ilianza ijumaa wakati wa jua kuzama na kuishia jumamosi jioni.

II. Pasaka 4-8

Sikukuu ya mkate usiotiwa chachu wakati wa Nisan tar 14 karibia mwezi wa tatu au nne inakumbusha kipindi cha mapigo huko Misri.

III. Malimbuko Yom HaBikkurim 9-14

Siku ya kwanza ya malimbuko ya mazao baada ya Sabato baada ya Pasaka (Jumapili)

IV. Sikukuu ya wiki wakujitakasa 15-22

Sadaka ya mavuno siku hamsini (tangu: Pentecoste) baada ya Pasaka. Kusoma kitabu cha Ruthu Dmaza D

V. Sikukuu ya Tarumbeta (Rosh Hashanah) 23-25

Mwaka mpya wa kiyahudi. Shofar (Tarumbeta za pembe za kondoo zilipulizwa kutangaza kukusanyika kwa ajili ya kuabudu.

VI. Siku ya upatanisho Yom Kippur 26-32; Sura. 16

Kuhani mkuu angeingia patakatifu papatakatifu kunyunyiza damu kwenye sanduku la Agano kwa ajili dhambi za Waisrael. Katika uyahudi wa sasa, huduma ya hekalu iliochanganuliwa na kutolewa na Mungu imekuwa badala ya siku moja ya kufunga na mahudhurio ya sinagogi.

VII. Sikukuu ya vibanda (Vibanda) 33-44

Vibanda vya muda vilijengwa kuwakumbusha Waisrael juu kutangatanga jangwani. Matawi ya mchikichi yalipepea kuashiria ufalme wa masiha Yeshua.

AGANO LA DAMU

Damu inapatikana kwenye mistri 66 ya Wal.

I. Agano" ni nini?

HB01285. tyrb b@riyth, ber-eeth'tangu 1262 (katika dhana ya kukata (kama 1254)); maaafikiano (kwasababu ilifanywa kwa kupitia kati ya vipande vya mwili):—mwuungano(waliunagana) (walikula)agano,patano kati ya watu.

"GR1242. diayhkh diatheke, dee-ath-ay'-kay tangu 1303; kwa usahihi, mpangilio, i.e. (hasahasa) mkataba(hasahasa matakwa ya mirathi):—mkataba, agano. "

—Kwa waebrania wa zamani agano la damu lilikuwa mara linafunga,makubaliano thati kwamba jambo lingeweza kufanyika.—

Kufanya agano la damu inaonekana kama dhanaya kidunia inaopatikana miongoni mwajamii nyingi mara nyingi katika ulinganifu wa sehemu za zamani za ulimwengu.Desturi za kufanya agano la damu zinaweza kupatikana miongoni mwa Waamerika Wahindi kama ilivyo katika sehemu nyingi za zamani Afrika. Asili ya desturi ya agano la damu inaonekana kama eshemu Fulani ya mbali upeo wa macho wa habari isiojulikana.desturi zilizozungukaza kufanya agano la damu miongoni mwa Waebrania imehusishwa:

- A. Kubadilisha nguo na panga I Sam. 18:4
- B. Dhabihu ya damu Mwanzo. 15:9-17;31:43-54; Yer. 34:18-19
- C. Chakula ukumbusho wa Agano Mwanzo. 31:54
- D. Mifano ya Maagano ya damu katika Biblia:
  - 1. Labani - Yakobo Mwanzo. 31:43-55
  - 2. Daudi - Yonathani ISamuel 18:1-4

II. Kielelezo cha Agano

Agano la Mungu pamoja nasi ni sawa na Aganola damu katika Agano la kale. (Waebrania. 9:24)

- A. Tunabadilisha mavazi yetu na upanga Waefeso. 6:11-17
- B. Kumekuwa na agano la dhabihu Waeb. 9:12-22
- C. Tuna chakula cha ukumbusho wa agano Mt. 26:26-29

III. Faida za agano la Mungu

A. Tumefanywa "kuunganishwa-warithi" pamoja naKristo

Warumi 8:15-23; Waef. 1:11,14,18; Waeb. 9:15-17; I Pet 1:3,4

B. Tuna Neno la Mungu

1. Wokovu War.5:9
2. Hakuna upweke I Mambo ya nyakati. 28:20 "Hata wapungukia"
3. Ushindi I Wak. 15:57
4. Uponyaji Isaya53:5
5. Uhai -Amani Mal. 2:5; Hes. 25:12

IV. Mashariti ya Agano la Mungu

A. Malipo lazima yawe yamefaywa kwa ajili ya dhambi Hesab. 25:13

B. Usiitumkie Mungu mwingi Kumu. 6:5

C. Usiitafute chanzo chochote Yohn 4:10,13,14; Kumbukubu. 18:9-14; War. 16:19

D. Tunza Neno lake

“ Kumbukumbu la Torati4:2—Msiliongeze neno niwaamurulo wala msilipunguze, mpate kuzishika amri za Bwana, Mungu wenu, niwaamuruzo.

“ Waeb 8:10—Maana hili ndilo agano nitakaloagana na nyumba ya Israeli Baada ya siku zile, asema Bwana; Nitawapa sheria zangu katika nia zao, Na katika mioyo yao nitaziandika; Nami nitakuwa Mungu kwao, Nao watakuwa watu wangu:

Maagizo ya mwisho

I. Sura 24

Taa kuwaka daima, Mikate 12 iliokwa, mstr.10-23 Habari ya Mwana mwaasi na tangazo kwamba kutakuwa na sheria MOJA kwa wote wawili mgeni na myahudi.

II. Sura 25

Sura 25

III. Sura ya 26

Baraka au Laana

IV. Sura 27

Sifa au thamani ya Dhabihu na utakaso

Utangulizi wa kumbukumbu la torati

Kitabu cha tano cha Musa

I. Hili ni kusudi la dhamira ya Kumbukumbu la torati

Muhula "Kumbukumbu la torati" linarejea kwenye daraja la pili la sheria ya Musa. hotuba kubwa. (hapakuwa na habari mpya ilioingizwa katika Kumbukumbu.)

jina la hiki kitabu linafunua kusudi lake: "kumbukumbu" inamaanisha "yapili" na "torati" inamaanisha Dinamaanisha sheria. D Ni urudiaji wa sheria za mlima Sinai. (17:18) Jina la kitabu hiki lilitolewa "nakala" katika 17:18, na inamaanisha "kimenakiliwa."

II. Msitari wa ufunguo:

“ ”Nili iita mbingu na nchi kuiweka siku hii kinyume chenu, ambayo niliyo iweka mbele yenu uzima na kifo, Baraka na laana: kwa hiyo chagua uzima, ilinyote na watoto wenu mpate kuishithat:” (30:19) ”

III. Watu wakuu:

Musa, Yoshua

IV. Dondoo:

- I. Musa' Hotuba ya kwanza kwa watu "Kutazama" (Sura 1-4)
- II. Musa' hotuba ya pili kwa watu "Kutazama juu" (Sura 5-26)
- III. Musa' Hotuba ya tatu kwa watu "Kutazama inje" (Sura 27-33)
- IV. Musa' kifo (Sura 34)

V. wakati matukio yalipo tukia:

1451 K.K.

Miaka 40 huko jangwani Yoshua anakuwa badala ya Musa

Highlights from Deuteronomy

I. Kumbukumbu la torati ni kitabu cha kukumbuka

“Jiangalieni wenyewe, na tunzeni nafsi zenu kwa bidii, msije mkasahau mambo ambayo macho yenu yaliyaona, yasije yakaondoka mioyoni mwenu siku zote za maisha yenu; bali wafundisheni watoto wenu, na watoto wa watoto wenu;

Kizazi cha kale kile kilicho ondoka Misri kilifia njiani, isipokuwa Yoshua na Kaleb (1:36; Hes. 32:12), na kizazi kipya lazima kiwe nasheria za kale walivyowa katika kusikia kwao.[1]

Kumbukumbu ya ukombozi kutoka Misri ni la kuhitajiwa daima kama kusudi kwa utii. (5:15; 10:12,13) njia ya 1

Kumbukumbu la torati ni sehemu ya muhimu sana ya Pentateuch inaonekana kwa kinatia nguvu na kuendeleza kweli kubwa za vitabu viine vya Biblia, kwa majina:

Uchaguzi wa kiungu kwa umaarufu wa Waisrael katika Mwanzo.

Ukombozi wa Waisrael, wenyekuonekana katika Kutoka.

utakatifu wa kiungu ulivyoenea kwa walawi.

Wivu wa kiungu na uthabiti, katika Hes. (8:2 kusudi la jangwani)

Upendo wa kiungu na ukarimu katika kumbukumbu la torati. (7:6-16)

Kumbuka sheria ya nchi. 4:5

Kumbuka hasahasa Kumb. 4:10; Kut 19:9,16; 20:18; Waeb 12:18-19

II. Miliki nchi

Lakini BWANA alikuchukua, na kukutoa inje ya tanuu ya chuma, na inje ya Misri, kuwa watu wa urithi, kama mlivyo leo hii.

3 kumbukumbu la torati 4:20

1:8,21,39; 2:24,31; 3:18,20; 4:1,5,14,22,26; 5:31,33; 6:1,18; 7:1; 8:1; 9:1,4,5,6,23; 10:11; 11:8,10,11,23,29,31; 12:1,2,29; 15:4; 17:14; 18:14; 19:2,14; 21:1; 23:20; 25:19; 28:21,42,63; 30:5,16,18; 31:3,13; 32:47; 33:23

KUNA VITA YA KUPIGANA!

Kama utasema moyo wako, mataifa haya ni zaidi yangu; jinsi gani nisiwamilikishe?

"Huta waogopa: bali utakumbuka kile Bwana Mungu wako alimfanyia Farao, na wa Misri wote; Kumbukumbu la torati 7:17,18 "

III. Usishindane au Kumiliki

Umiliki wa Esau kumbukumbu la torati 2:4,5

Umiliki wa Lutu Kumbukumbu la torati 2:9,19

IV. Yoshua, mwana wa Nuni

Na Yoshua mwana wa Nuni aliyejawa na roho ya hekima;kwa sababu musa alimwekea mikono juu yake;na wana Waisrael walimsikia,na kufanya kama Bwana alivyo mwamuru Musa.-Kumbukumbu la torati 34:9

Bwana anamwamru musa kumtia Yoshua moyo katika huduma yake. 1:38; 3:28

huduma ya Yoshua inawasababisha wa Israel kumiliki urithi wao. 1:38; 31:3,7

Yoshua aliitwa na Musa mfanikishaji. 31:14

Musa anamwaagiza Yoshua. 31:23

Musa na Yoshua wako bega kwa bega. 32:44

V. Majitu

VI. Watu wa saizi kubwa

Waemi Waanaki Zamzummims

Waemi alikaa pale kwa muda uliopita,watu wakuu,na wengi,na warefu,kama vile Waanaki;lakini wa Moabu wana waita wa Emimu.Kumbukumbu la torati 2:10,11

Kwa hiyo nchi ya majitu pia ilihesabiwa:majitu walikaa pale kwa kipindi cha zamani;na Waamoni huwa ita Wazamuzamu;Taifakubwa,na weengi, na warefu,kama waanakaki;bali Bwana aliwaharibu mbele yao;na kuwafanikisha wao,na kukaa katika nafasi yao: -Kumbukumbu la torati 2:20,21

VII. Og Mfalme wa BashaniWa mwisho kwamajitu

Kwa maana Ogu mfalme wa Bashani alikuwa baki la mabaki ya majitu;tazama,kazi yake yakutengeneza vitanda ilikuwa kazi yakutengeneza vitanda vya vyuma; haikuwa katika Raba ya wana wa Waamoni? dhira tisa zilikuwa ndefu palepale,dhira nane zilizochanaganywa pamoja nayo,baada ya dhira ya mtu. Na pumziko la Wagileadi, na wabashani wote,kuwa ufalmewa Ogu,alitoa 1 nusu ya kabla ya Manase;eneo lote la Argobu,pamoja na bashani yote,ilokuwa inaitwa nchi ya majitu.

Kumbukumbu la torati 3:11,13

Kitanda chake kilitengezwa kwa chuma na kilikuwa 13.5 na marefu na upana miguu 6!

MAANDISHI YA MWISHO:

[1]kutoka Dr. Herbert Lockyer's, Vitabu vyote na sura za Biblia